

Litteraturkrönika 2003

Av Lars-Erik Edlund, Göran Hallberg och Christer Platzack

Krönikans avdelningar åtskiljs av asterisk. De är ämnesvis ordnade från allmänt till specifikt: allmänspråkligt (indoeuropeiska, (ur)germanska) * skandinaviskt (ur-, fornnordiska) * särspråkligt: fornvästnordiska, isländska, färöiska * norska * danska * svenska * egennamn: ortnamn, personnamn, övriga namn. Inom avdelningarna redovisas arbetena i alfabetisk följd. Artiklarna signeras L.-E.E., G.H. eller C.P.

Tineke Looijenga, Texts & Contexts of the oldest Runic inscriptions. XIV + 383 s., Leiden Boston 2003 (Brill). (The northern world. North Europe and the Baltic c. 400–1700 AD. Peoples, Economies and Cultures. Volume 4.) ISBN 90-04-12396-2. ISSN 1569-1462. Volymen innehåller inte bara en lättöverskådlig och förtjänstfull samlad kritisk utgåva av alla hittills kända runinskrifter med den äldre futharken, d.v.s. inskrifter från perioden ca 150–700 funna i England, Skandinavien och Kontinentaleuropa, varav ett mindretal på resta stenar och de flesta på bärbara föremål som smycken och vapen, inklusive texter på brakteater och mynt. Den är också en oundgänglig handbok för alla som sysslar med runologi, i det att den utförligt inleds med en serie kapitel om runskriftens klassiska frågor: ursprung/uppkomst, tillämpningsområden, spridningsvägar och varianter. Mot bakgrund av en bred exposé över allmän europeisk kulturhistoria med fokus på skärningspunkten längs *limes*, mellan det sönderfallande romarriket i sydost och etableringen av folkvandringstidens germanska samhällen i nordväst, med krigsföretag och handelsvägar, nya lokala makt- och kultureliter, dokumenteras fyndplatser och forskningsdiskussion, med fruktbar tvärvetenskaplig spegling i arkeologi, historia och språkvetenskap. Huvuddelen av volymen redovisar sedan runtexterna områdesvis: danska (inklusive Blekinge och Skåne) och sydösteuropeiska inskrifter, brakteater (i eget avsnitt), andra kontinentala inskrifter, inskrifter på engelskt område och inskrifter från Nederländerna. Som appendix tillfogas två kompletterande avsnitt, nämligen motsvarande inskrifter i Norge och

(det dåtida) Sverige. Foton, tabeller och utbredningskartor illustrerar texten, som avslutas med fyllig bibliografi och fyndplatsregister. G.H

Ottar Grønvik, *Der Rökstein. Über die religiöse Bestimmung und das weltliche Schicksal eines Helden aus der frühen Wikingerzeit*. 117 s., Frankfurt am Main, Berlin, Bern, Bruxelles, New York, Oxford & Wien 2003. (Peter Lang. *Europäischer Verlag der Wissenschaften.*) (Osloer Beiträge zur Germanistik. Herausgegeben von John Ole Askedal et al. Band 33.) ISSN 0801-0781. ISBN 3-631-51249-X. Germanisten Ottar Grønvik har enligt egen utsago under hela sitt långa forskarliv intresserat sig för den gåtfulla ristningen på Rökstenen. I ett inledande kapitel redovisar han bl.a. den forskning som under en dryg hundraårsperiod ägnats stenen främst av Sophus Bugge, Erik Brate, Otto von Friesen, Elias Wessén och Otto Höfler. Bugges fantasifullhet och utomordentliga kombinationsförmåga framhålls, liksom Wesséns nyktrare och mer skeptiska hållning betonas. I bokens andra kapitel lämnas en systematisk-deskriptiv framställning över ristningen, varefter bokens tredje och viktigaste kapitel redovisar Grønviks eget förslag till tolkning. Här lyfts fr.a. den kultisk-religiösa och kulturella kontext fram, inom vilken ristningen enligt förf. skall förstås. Grønvik framhåller att första delen av ristningen handlar om Vamods världsliga öde, medan den andra delen behandlar hjältens religiösa öde, såsom hörande till guden Tor. I den andra delen skildras nämligen enligt Grønvik hur Vamod "schon vor seiner Geburt (oder vielleicht sogar vor seiner Empfängnis) einem bestimmten Gotte geweiht wurde, dessen Hilfe er in einer großen Schlacht erhielt, wie er dafür aber selbst fallen mußte und bei seinem Gotte einkehren durfte. Daraus ersieht man deutlich, daß das Menschenleben für die Heiden jener Zeit nicht nur eine weltliche (profane), sondern auch eine religiöse Dimension hatte" (s. 81). I det avslutande kapitlet kommenteras bl.a. ett antal språkliga förhållanden i ristningen närmare. Boken avslutas med en bilaga med transkriptioner och översättning, fotografier av ristningstorna samt en skiss över möjlig läsordning. Sista ordet beträffande ristningen och dess funktion i en fjärran forntid är naturligtvis med detta arbete inte sagt, och Grønviks bok kommer säkert att locka fram nya inlägg i denna mer än hundraåriga diskussion. L.-E.E.

Runica — Germanica — Mediævalia herausgegeben von Wilhelm Heizmann und Astrid van Nahl. xvi + 1024 s., Berlin New York 2003 (Walter de

Gruyter). (*Ergänzungsbände zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde. Band 37.*) ISBN 3-11-017778-1. Denna gedigna och i dubbel mening mångsidiga festskrift tillägnad professor Klaus Düwel i Göttingen ger med sina 61 bidrag av mycket varierande längd och ämnesval en inspirerande belysning av europeisk kulturhistoria med fokus på festföremålets specialområden runologi, urgermanska och vetenskapshistoria. Förordet presenterar forskaren Düwel och hans vetenskapliga produktion, vilken som sig bör förtecknas i bandets avslutande bibliografi. Alla de 61 festskriftsbidragen, alfabetiskt ordnade efter författarnas tillnamn, kan omöjligt nämnas här. Thorsten Andersson inleder med en kort skiss över germanskan i Skandinavien speglad i ortnamnen. Fred Wulf avslutar med en längre studie över runvers och runristare. Där emellan behandlas fr.a. runologi: personnamn i olika typer av runtexter, runor på amuletter, brakteater, smycken, dräktdetaljer, gravfynd, mynt, stenar och stenkors, runornas namn, problem kring enskilda runor och nya bidrag till tolkningen av runtexter, eddadiktning och runor, runmotiv i religionshistorisk belysning, runpoesi, runskriftens ursprung, Jellingdynastin och runtexterna. Här finns också en utgåva av den latinska texten *Narracio de visione Walteri*, vidare en handskriftsbeskrivning som kastar ljus över medeltida vardagsliv, samt ett bidrag om "cementerad tyskhet" — om Nibelungenhalle i Königswinter, en rad litteraturanalyser kring eddadiktning och annan äldre litteratur, studier över svanjaktsmotivet som manifestation av makt, över myten om räven som spelar död för att överlista bytet, aspekter på druidens samhällsroll, krig som upphov till stamförbund och statsbildningar, tolkningar av bildmotiv och symbolik på smycken och andra föremål, etymologiska, språkhistoriska och religionshistoriska utredningar, talat språk återgivet i dåtida skrift, metamorfoser i fornvästnordisk litteratur, rytm i parrimad vers, Wulfilas gotiska bibel, germansk hjältesaga och historisk verklighet, romare visavi ost- och västgermaner, kulturell assimilation, litterära lån, översättningar, nordistikens framväxt vid universitetet i Leipzig, och inte minst ett par intressanta studier av enskilda forskares insatser i relation till samtida strömningar. G.H.

*

Susanne Kries, Skandinavisch-schottische Sprachbeziehungen im Mittelalter: Der altnordische Lehneinfluss. XII + 498 s., Odense 2003 (University

Press of Southern Denmark). (*North-Western European Language Evolution, suppl. vol. 20.*) ISBN 87-7838-873-2. ISSN 0900-8675. De skandinaviska lånord man finner i skotskan har enligt den hittills gängse uppfattningen nått Skottland genom att angloskandinaver utvandrade från norra England i samband med den normandiska invasionen under Wilhelm Erövraren. Resultaten av den här rapporterade undersökningen av 736 skandinaviska lånord i skotskan bidrar till att ifrågasätta den gängse uppfattningen. Förf. finner vid en noggrann undersökning av lånorden att många av dem inte finns i de engelska dialekterna, medan andra finns där men med delvis annan betydelse. Detta tyder på, menar förf., att det funnits ett mer direkt skandinaviskt inflytande på Skottland än vad man tidigare velat tro. Boken inleds med en kort sammanfattning på engelska och avslutas med ett medelskotskt ordindex och ett appendix där förf. i grafisk form ger en översikt över första belägg på de behandlade skandinaviska lånorden i skotska och engelska. C.P.

Med 'bil' i Norden i 100 år. Ordlagning og tilpassing av utalandske ord. Red. Helge Sandøy. 153 s., Oslo 2003 (Novus forlag). (Moderne importord i språka i Norden 1.) ISBN 82-7099-380-8. De 16 artiklarna i denna bok har sitt ursprung i föredrag vid en konferens i Bergen 2002 om hur termer för nya begrepp övertagits, anpassats eller nyskapats i de olika nordiska språken, både i allmänspråket och i fackspråket. Flera av artiklarna fokuserar på engelskans inflytande, och flera av författarna diskuterar hur ett bra ersättningsord ser ut. Redaktören Helge Sandøy bidrar med en kort introduktion om ordet *bil*, och Inge Lise Pedersen följer upp med artikeln "Da danskerne lærte bilen at kende. Et causeri om hjemlige og fremmede ord i fortid og nutid". Volymen avslutas med en kort presentation av författarna. C.P.

Nordisk dialektologi. Gunnstein Akselberg, Anne Marit Bødal og Helge Sandøy (red.). 575 s., Oslo 2003 (Novus forlag). ISBN 82-7099-381-6. Den sjunde nordiska dialektologkonferensen hölls i Voss den 14–18 augusti 2002. Den arrangerades av Nordisk institutt vid Universitetet i Bergen och samlade 78 deltagare från åtta länder. 46 av deltagarna höll föredrag i tre sektioner. Konferensrapporten återger de särskilt inbjudna huvudinledarnas fem bidrag samt 25 sektionsbidrag, plus Eric Papazians slutsummerande, humoristiska festtal. Inledarnas uppdrag var att med utgångspunkt i respektive hemland spegla temat regionalisering, språk-

utvecklingen i det spännande och svårfångade kontinuum mellan lokal, rural dialekt och standardiserat, urbant riksspråk: Tore Kristiansen i Danmark, Ann-Marie Ivars i Finland, Kristján Árnason och Höskuldur Þráinsson i Island, Lars-Erik Edlund i Sverige och Paul Kerswill på brittiskt-engelskt språkområde. Norska förhållanden speglas i majoriteten av sektioner: Gunnstein Akselberg och Olaf Menningen behandlar ungdomsspråk respektive ordsamlingar i Vossamålet, Tommaso Maria Milani ungdomsspråk i Osloområdet, Agnete Nesse Bodø-dialekten, Eric Papazian nynorsk och vestlandsk, Rune Røsstad ickelingsvisters attityder till ändring och variation i talspråket, Ellen Skolseg språkändring, variation och attityder i "flyplassland", d.v.s. det Oslonära Romerike, Inge Særheim pågående förändringsprocesser i genusböningsssystemet i Nordvest-Rogaland, och Lars S. Vikør Laurens Hallagers stora dialektordbok "Norsk Ordsamling" från 1802, en rikstäckande norsk motsvarighet till Rietz svenska dialektordbok 1867. Eivind Weihe analyserar dialektgeografiskt en visuppteckning på danskfäröiskt blandspråk, presenterad i Føroya kvæði under namnet Mariu vísa seinna. Danska inblickar ger Torben Arboes studier av jylländska kollektivformer, i Jysk Ordbog kallade "stof-pluralis" (*de suppe, nogle gode grød*), Randi Benedikte Brodersens analys av lexikalisk och fonologisk ackommodation bland danskar i Norge, Asgerd Gudiksen beskrivning av hur Ømålsordboken speglar dialektutjämningen och Anette Jensens ordgeografiska studium av orden *mange* och *meget*. Från finlandssvenskt språkområde undersöker Viveca Rabb suffixen som markörer för grammatiskt genus (*-ingg, -heit, -els*) och Caroline Sandström lagbundenhet eller kaos i den nyländska dialektutjämnings förändringsprocesser. Svenska forskningsglimtar ger Björn Bihls metodbeskrivning kring studiet av dialektala övergångsfenomen, Gösta Bruces lägesrapport från SweDia 2000-projektets prosodistudier, Birgit Eakers undersökning av ordbildningstypen "falska particip" (*larmade dörrar och stålbågade glasögon*), Gerd Eklunds efterlysning av en deskriptiv grammatik över de svenska dialekternas formlära och syntax, åstadkommen med hjälp av modern teknik och det enorma material som faktiskt föreligger i arkivsamlingarna, Gunvor Flodells diskussion kring begreppsfären språkkontakt, interferens, kodväxling, tvåspråkighet och bidialektism, Karin Halléns kartering av nordisk formflora och betydelsevariation hos det franska lånordet *kuriös*, Anneli Nilssons beskrivning av "müslivokalen" /ü/ som sydsvensk dialektmarkör; Margareta Swahns diskussionsinlägg kring den oklara definitionen av begreppet *dialekt*, som vållar problem för såväl forskare som allmänhet, och Anna Westerbergs presentation av sitt västerbott-

niska projekt, som i ljuset av valda språkdrag följer dialektutjämningen i Norsjömålet. Sammantaget utgör konferensrapporten en stimulerande exposé över mångfalden i aktuell nordisk dialektologisk och sociolingvistisk forskning. Det saknas varken framtidsuppgifter eller inspirationskällor.

G.H.

Rytm och dialog. Studier framlagda vid Åttonde nordiska metrikkonferensen Umeå 4–7 oktober 2001, utgivna av Sven Bäckman, Mattias Hansson och Eva Lilja. 281 s., Göteborg 2003 (Centrum för Metriska Studier). (Skrifter utgivna av Centrum för Metriska Studier 14.) ISBN 91-87988-11-9. ISSN 1100-9063. I denna volym utges skriftliga versioner av huvuddelen av föredragen som presenterades vid den i titeln nämnda konferensen, totalt 15 stycken. I inbjudan till konferensen betonades möjligheten att tänka sig dialogen som en organiserande princip för rytm, och huvuddelen av bidragen har på ett eller annat sätt tagit fasta på detta. Av de fyra teoretiskt inriktade föredragen av Tom Barney, Gösta Bruce, Chris Goldston/Tomas Riad och Eva Lilja är det endast den sistnämnda som i sin "Åtta punkter till en förnyelse av versläran" är dialogiskt strukturerad. Dialogbegreppet står också i centrum för bidragen av Sissel Furu-
seth, Mattias Hansson, Annika Bäckström, Bengt Edlund, Sven Bäckman, Stine Brenna Taugbøl/Ingrid Falkenberg och Marianne Nordman. Volymen innehåller ytterligare fyra artiklar, författade av Peder Skyum-Nielsen, Jon D. Orten, Peter Brask och Jörgen Larsson. I förordet ges en snabb översikt över innehållet i de olika bidragen. Volymen innehåller också en förteckning över författarna.

C.P.

Tuve Skånberg, Glömda gudstecken. Från fornkyrklig dopliturgi till allmogens bomärken. 247 s., Lund 2003. (Bibliotheca Historico-ecclesiastica Lundensis 45.) ISSN 0346-5438. ISBN 91-89515-06-4. I denna kyrkohistoriska avhandling står bomärken i centrum. Dessa ägarbeteckningar och signaturer har på sina ställen i Norden använts långt in i vår tid. Den fråga som fr.a. upptar förf. är om bomärkena skall förstås som slumpvis tillkomna signaturer eller om de kan tolkas med utgångspunkt i en sammanhållen symbolvärld. Förf. argumenterar för att bomärkena hör samman med en fornkyrklig dopritual och att typerna är relativt få, även om det finns många varianter. Eftersom bomärkena enligt förf. i huvudsak utgörs av kristna symboler som kors, Kristus- och Mariamonogram och olika attribut knutna till helgon, är det mindre troligt att enskilda

bomärken skulle kunna gå tillbaka på exempelvis runornas form. Enligt krönikörens mening kunde nog även runtecken som möjliga förlagor till bomärkena ha blivit föremål för en än mer förutsättningslös granskning; vi vet ju att ett levande bruk av runor länge funnits kvar i vissa bygder, och onekligen finns likheter mellan vissa bomärkestyper och runtecken. Avhandlingen bygger på ett jättelikt material, närmare bestämt 27 595 bomärkesbelägg inte bara samlade från de nordiska länderna utan också från England, Tyskland, Schweiz och Lettland. L.-E.E.

Vägar till Midgård. ISSN 1650-5905. 1. Myter om det nordiska. Mellan romantik och politik. Red. Catharina Raudvere, Anders Andrén & Kristina Jennbert. 191 s., Lund 2001. ISBN 91-89116-19-4. – 2. Plats och praxis. Studier av nordisk förkristen ritual. Red. Kristina Jennbert, Anders Andrén & Catharina Raudvere. 343 s., Lund 2003. ISBN 91-89116-24-0. – 3. Catharina Raudvere, Kunskap och insikt i norrön tradition. Mytologi, ritualer och trolldomsanklagelser. 226 s., Lund 2003. [Alla:] (Nordic Academic Press.) ISBN 91-89116-36-4. Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond finansierar projektet "Vägar till Midgård. Nordisk hedendom i långtidsperspektiv", som även stöds av bl.a. Vetenskapsrådet och Vetenskapssocieteten i Lund. De medverkande arbetar tvärvetenskapligt, och närmar sig således den förkristna nordiska religionen från skilda perspektiv. De tre första numren i serien utkom 2001–2003. Den första volymen handlar om Midgårdprojektet och "den samtida utmaningen". Artiklarna återgår på föreläsningarna vid ett seminarium i Lund den 16 maj 2000. På Catharina Raudveres inledning följer Margaret Clunies Ross och Lars Lönnroths studie som utreder receptionen av den fornnordiska poetiken i de nordiska länderna från medeltid fram i vår tid. Arkeologen Lise Nordenborg Myhres artikel visar hur arkeologiskt betydelsefulla platser i Norge politiskt utnyttjades före och under den tyska ockupationen. Om nyhedendomen och den "nya högern" handlar sociologen Göran Dahls bidrag, och modern asatro i Nordamerika i förbindelse med bl.a. rasmystik behandlas av religionshistorikern Mattias Gardell. Hur idealiseringen av germanerna levt kvar inom den humanistiska forskningen, och därtill utgjort en inspirationskälla för nyhedniska grupper, visar Stefanie von Schnurbein i sitt bidrag. Mest stimulerande i den första volymen finner krönikören dock religionshistorikern Stefan Arvidssons artikel, som bär titeln "I skuggan av kors och hakkors. Om Wilhelm Schmidts, Wilhelm Koppers och Marija Gimbutas teorier om 'indogermansk' religion och kultur". Den visar hur olika forskares syn på indogermaner och

deras kultur och tro formas av ideologiska preferenser. — Den andra boken i serien redovisar ur en rad olika perspektiv nordiska förkristna ritual: dels betraktas hedendomen utifrån mer rituella perspektiv, dels integreras på ett intressant sätt de materiella spåren i analyserna av ritual. Boken har tre huvudavdelningar. I den första fokuseras i fyra artiklar textstudier rörande ritualer. De medeltida norröna texterna står i centrum i Margaret Clunies Ross bidrag som handlar om närvaro respektive frånvaro av ritual i dessa källor. Catharina Raudvere studerar "ordets makt som litterärt motiv och rituell praktik i norrön litteratur", för att låna underrubrikens formulering. Britt-Mari Näsström skriver om passageriter i den fornskandinaviska religionen, varvid bl.a. barnets införlivande i samhället, olika initiationsriter, bröllop och riter vid begravningar belyses. Gro Steinland söker rekonstruera de härskarinvigningar som kan ha existerat på nordisk botten. I bokens andra avdelning studeras ritual i ett långtidsperspektiv. Här finns bidrag av Kristina Jennbert, Michael Müller-Wille och Elisabeth Rudebeck. Den sistnämnda exempelvis belyser ur ett vidsträckt antropologiskt och historiskt perspektiv vägen som rituell arena. I bokens sista avdelning behandlas ur olika synvinklar rituella platser. Olika fornlämningsplatser står i förgrunden för Jørgen Ilkjær, Lars Jørgensen och Lars Ersgård; den sistnämnde t.ex. utgår i sin studie från Västannortjärn i Dalarna. En artikel som äger såväl teoretiskt som metodiskt intresse är Terje Gansums "Fra jord til handling", och en värdefull resumerande artikel som behandlar norrön ritual och kultplatskontinuitet utgör Anders Andréns "Platsernas betydelse". När man läst boken inser man att gängse begrepp som "hedniskt", "förkristet" och "nordiskt" långtifrån alltid är så entydiga som man i förstone kunde tro. — Den tredje volymens syfte är att belysa sådana "kulturella och sociala miljöer i det förkristna Norden, vilka gav upphov till trosföreställningar och ritualer kopplade till vissa personers förmodade särskilda förmågor och extraordinära kunskaper", som det uttrycks inledningsvis. Materialet utgörs av medeltida norröna textkällor, men här finns också intressanta analyser av motiven på bildstenar och av olika arkeologiska fynd, såsom brons- och silverfigurer och guldraketeater. I det kapitel som behandlar trolldomens världsbild och föreställningar finns bl.a. en genomgång av användningen av olika ord i fornvästnordiskan för "kunniga människor och deras agerade". Trolldomsritualernas praktik och teknik penetreras i ett omfattande kapitel. Här behandlar förf. bl.a. seiðr, dess ursprung i de mytologiska berättelserna samt kön och sejdritual — i detta sistnämnda avsnitt (s. 112 ff.) diskuteras exempelvis Helga Kress historiesyn beträffande genus på ett kritiskt sätt. Ett avsnitt

dryftar ingående berättelsen om Kotkell och hans familj i Laxdoela saga, varvid konstateras att dessa berättelser om trolldom skickligt vävs "runt en serie av aktiviteter och motaktiviteter" (s. 151), och att de slutliga straffen utdelas utan formell rättegång. Just den rättsliga organisationen — lagen och tinget — upptar i sista kapitlet författaren. Sammanfattningsvis ger monografin och de två artikelsamlingarna en hel del nya perspektiv på det aktuella forskningsfältet. Man ser förväntansfullt fram mot övriga volymer i projektserien och — framför allt — mot projekt-syntesen.

L.-E.E.

Øystein Alexander Vangsnes, Anders Holmberg och Lars-Olof Delsing, Dialektsyntaktiska studier av den nordiska nominalfrasen. 207 s., Oslo 2003 (Novus forlag). (Tromsø Studies in Linguistics 22.) ISBN 82-7099-373-5. ISSN 0333-2543. Dialektsyntax har länge varit ett eftersatt forskningsområde. I och med att den jämförande syntaxforskningen inom ramen för modern generativ grammatik utvecklat metoder för att beskriva syntaktisk mikrovariation har emellertid bilden ändrats, och ett flertal större dialektsyntaktiska projekt har startat runt om i Europa, bl.a. i Nederländerna, Tyskland och Italien. Också på nordisk botten har intresset för dialektsyntax ökat, vilket den här anmälda volymen är ett av de första konkreta exemplen på. Inte oväntat är det forskare med nominalfrasen som specialitet som går i bräschen — att förklara den påtagliga regionala variationen hos nominalfrasens uppbyggnad i de nordiska språken har sedan slutet av 1980-talet varit en drivkraft för dessa forskare. Den här anmälda boken innehåller fem uppsatser samt en inledning skriven av utgivarna i samarbete med Görel Sandström. Lars-Olof Delsing bidrar dels med en värdefull översikt över den syntaktiska variationen i nordiska nominalfraser, dels med en specialstudie av perifrastisk genitiv, främst typen *huset hans*. Per Anders Holmberg och Görel Sandström har tillsammans skrivit två studier av nordsvenska nominalfraser, och Øystein Vangsnes artikel om identifikation och morfologins roll i den nordiska nominalfrasen är den enskilt längsta artikeln i volymen. Boken är illustrerad med dialektkartor och avslutas med ett sakregister och ett ord- och dialektregister.

C.P.

Einar Ólafur Sveinsson, The folk-stories of Iceland. Revised by Einar G. Pétursson, translated by Benedikt Benedikz, edited by Anthony Faulkes. 319 s., London 2003. (Viking Society for Northern Research. Text series. Vol. XVI.) ISBN 0-903521-53-9. Volymen är en engelsk översättning av Einar Ólafur Sveinssons bok "Um íslenzkar þjóðsögur" som utgavs 1940. Först lämnas en översikt som definierar en folksägen, behandlar kategorier av folksägnen enligt olika principer, diskuterar folksägnernas ursprung och även redovisar berättarnas roll. Kapitlet för inte oväntat långt utanför Norden. Att notera är bl.a. att en folksägen måste vara berättad, och i de fall en skriven berättelse ligger till grund för folksägner, måste den "circulate orally, not necessarily through many tellers, though if it is to be effective in its oral version, the narrator should have lost sight of the book" (s. 14). Om de källor i vilka man återfinner folksägnen handlar bokens andra kapitel, vilket också inrymmer en värdefull sammanställning (s. 141 ff.) av samlingar av isländska folksägnen. Bokens mest fascinerande kapitel är nog det tredje, som ger en detaljrik beskrivning av "folk-belief and folk-legends" (149 ff.). Här möter berättelser om troll och jättar, älvor, spöken, fredlösa m.fl., och här (s. 188 ff.) får man exempelvis lära sig skillnaden mellan *ófreski* 'ability to see and sense supernatural beings' och *fjólkyngi* 'knowing many things' (d.v.s. trolldomskunskap). Jämförelser med föreställningar inom övrig nordisk folktro görs i detta drygt 75 sidor långa kapitel. Om "wonder-tales" (alltså undersagor) handlar det fjärde kapitlet. Det femte och sista — som tar sin utgångspunkt i en berättelse (s. 267–269), återgiven av Eiríkur Ólafsson of Brú-nir (1826–1900) — har som tema "the world of men and the hidden world". Naturligtvis bär boken tydliga tecken på att vara sammanställd för ett par generationer sedan, och därför i grunden måste förstås inom ramen för den tidens forskningsparadigm. Visserligen har i samband med översättningsarbetet — som tog sin början för mer än trettio år sedan — en del arbete nedlagts för att komplettera litteratur och tillfoga senare resultat; i förbindelse med *tilberi* nämns t.ex. s. 194 Jan Walls undersökningar av tjuvmjölkanande väsen. Någon grundligare överarbetning har dock, helt naturligt, inte skett. Boken har sin största förtjänst som uppslagsbok, och det är därför skada att den inte försetts med ett register.

L.-E.E.

Eyrbyggja Saga. The Vellum Tradition, ed. by Forrest S. Scott. xiv + 156* + 339 s., Copenhagen 2003 (C.A.Reitzels forlag). (Editiones arnamagnæanæ, series A, vol. 18.) ISBN 87-7876-354-1. De vetenskapliga utgåvor av Eyr-

byggja Saga som föreligger utgår alla från Ásgeir Jónssons pappersmanuskript från 1686–88. Det finns ingen fullständig pergamenthandskrift av sagan, men väl fyra pergamentfragment från 1200-talet till slutet av 1400-talet, som tillsammans täcker huvuddelen av sagan. Syftet med denna utgåva är att erbjuda en komplett och tillförlitlig transkription av dessa fragment. Detta är särskilt viktigt eftersom pergamentfragmenten verkar representera en tidigare form av sagan än den vi känner från pappershandskrifterna. Förutom själva utgåvan av de fyra pergamentfragmenten och av en pappersavskrift (AM 447 4to) som kompletterar ett av pergamentfragmenten, innehåller denna volym en fyllig kommentar, två namnregister och ett manuskriptregister. De olika handskrifterna presenteras översiktligt i det inledande kapitlet, varefter följer ett kapitel för var och en av pergamenthandskrifterna och för den medtagna pappershandskriften. Utgivaren ger här paleografiska, ortografiska och morfologiska kommentarer och kommenterar också individuella ordformer, fel och unika läsningar. I den mån olika skrivare varit inblandade kommenteras också detta.

C.P.

Jóns saga Hólabyskups ens helga, ed. by Peter Foote. xxxv + 276* + 191 s., Copenhagen 2003 (C.A. Reitzels forlag). (Editiones arnamagnæanæ, series A, vol. 14.) ISBN 87-7876-349-5. Relativt kort tid efter det att det isländska alltinget år 1200 hade etablerat offentlig dyrkan av biskop Jón, upprättades en latinsk biografi och ungefär samtidigt en isländsk; utgivaren håller det för möjligt att de båda biografierna kan ha påverkat varandra. I dag finns tre versioner av den isländska biografien bevarade. H-versionen är mest fullständig och autentisk, medan S-versionen, den enda version som bevarats som en helhet, kan beskrivas som en förkortad version av originalet. Den tredje versionen, L-versionen, är yngre (1300-talet) med en mer latinpåverkad stil, och ligger närmare H än S. I den här volymen ges de tre versionerna ut var för sig. Utgivaren tar i sin fylliga kommentar upp de olika handskrifterna som föreligger av de tre versionerna och diskuterar datering, proveniens, skrivarhänder, ortografi m.m. Två namnregister och ett manuskriptregister avslutar volymen.

C.P.

Annette Lassen, Øyet og blindheden i norrøn litteratur og mytologi. 169 s., København 2003 (Museum Tusulanums Forlag). (UJDS-Studier 13.) (Universitets-Jubilæets Danske Samfunds Skriftserie 556.) ISBN 87-7289-805-4. ISSN 0109-2804. I denna bearbetade version av sitt specialearbejde

från 1999 undersöker förf. betydelsen av symbolkomplexet ögat och blindheten i den nordiska mytologien genom att studera den norrøna litteraturen från perioden 1200–1300, d.v.s. verk som Codex Regius, Snorres Edda, islänningasagor, kungasagor, fornaldarsagor, samtidssagor och skaldediktningen. Ögonen kan bl.a. avslöja kunglighet, övermänskliga krafter och tjuvaktighet. Samtidigt ser man olika egenskaper hos blicken, som det onda ögat och synskhet. I förlängningen av den betydelse som ögat har i den norrøna kulturen tar förf. upp berättelser om hur olika personer görs blinda. Undersökningen av ögat och blindheten bildar grundval för en tolkning av Oden, som pantsatt sitt ena öga i Mimers brunn, av Hödur, Balders blinde baneman, och av Tor med den vassa blicken. C.P.

Astrid van Nahl, Einführung in das Altisländische. Ein Lehr- und Lesebuch. 239 s., Hamburg 2003. (Helmut Buske Verlag.) ISBN 3-87548-329-4. Detta är en lärobok i fornisländska, samtidigt som det är en väl sammanfattad läsebok. Den fornisländska ljudläran, formläran och syntaxen beskrivs i olika kapitel utifrån språkhistoriskt perspektiv, samtidigt som även senare språkliga förändringar noteras. En hel del övningar finns; s. 172 f. exempelvis skall man plocka ut konstruktioner med ackusativ med infinitiv ur textutdraget från Harðar saga ok Hólmverja och dessutom beskriva "wie man im Deutschen bei der angemessenen Übersetzung zu verfahren hat". Representativa texter från den fornisländska litteraturen presenteras i vart och ett av bokens kapitel, t.ex. från Landnámabók, Íslendinga saga, Völuspá, Hrólfs saga kraka och Ívens saga. I några fall, som då det gäller Victors saga ok Blávus och Grágás, är det fråga om icke-normaliserad text. Texturvalet är varierat, men boken största förtjänst är som jag ser det de många litteraturanvisningar som lämnas läsaren till dessa avsnitt. Ett register över grammatiska företeelser som behandlas samt över nämnda källor och personer underlättar användningen av läroboken. L.-E.E.

Oddaannálar og Oddverjaannáll. Red. Eiríkur Þormóðsson og Guðrún Ása Grímsdóttir. CLXXXI + 236 s., Reykjavík 2003 (Stofnun Árna Magnússonar á Íslandi). (Stofnun Árna Magnússonar á Íslandi 59.) ISBN 9979-819-85-5. Den första av de två annaler som här utges har aldrig tidigare varit utgiven i sin helhet, medan den andra finns utgiven efter något senare handskrift i Gustav Storms Islandske Annaler 1888. Oddaannálar

behandlar tiden från Adams skapelse till år 67 e. Kr., medan Oddverjaannáll börjar med Julius Caesar (100–44 f. Kr.) och sträcker sig till 1420. De båda annalerna visar stora likheter för den tid de överlappar. Oddaannålar är bevarad i 14 handskrifter tillkomna 1600–1893; den är här utgiven efter en handskrift från 1692 som förvaras på Brittish Museum. I den fylliga kommentaren gör utgivarna bland mycket annat troligt att Oddaannålar är en förkortad och förändrad version av en mer fullständig krönika skriven mellan 1530 och 1591. De visar också att den eller de som ställde samman Oddverjaannáll hämtade material från den utförligare Oddaannålar, och att Oddverjaannáll måste ha existerat före 1591. Denna utges här efter den enda bevarade fullständiga handskriften. I tillägg till kommentaren och själva utgåvorna innehåller denna volym en kort engelsk sammanfattning av kommentaren, en litteraturförteckning och ett register över de handskrifter som omnämns i kommentaren. Där till kommer ett register över de namn som nämns i de utgivna texterna.

C.P.

Old Norse Myths, Literature and Society. Edited by Margaret Clunies Ross. 312 s., Odense 2003. (University Press of Southern Denmark.) (The Viking Collection. Studies in Northern civilization, vol. 14.) ISSN 0108-8408. ISBN 87-7838-794-9. Volymen innehåller ett urval "papers" och två av de plenarföredrag som presenterades vid The Eleventh International Saga Conference vid University of Sydney i juli 2000; bidragen har här överarbetats och utvidgats. I introduktionen understryker redaktören Margaret Clunies Ross att hon sökt samla "not only some of the best work on Old Norse myth and related subjects among contemporary researchers" utan också vill ge läsaren "a good idea of current approaches to the subject from a variety of disciplinary and interdisciplinary perspectives". Krönikören vill bara understryka att läsningen av artiklarna verkligen ger gott utbyte. Perspektiven är spännande, artiklarna välskrivna och de problem som dryftas både intresseväckande och viktiga. Uppsatserna samlas kring fyra teman. Först illustreras, utifrån olika empirier och med hjälp av skilda metoder, hur arkeologin och historievetenskapen kan hjälpa oss att förstå den fornnordiska myten. John Hines artikel belyser ämnet på ett principiellt intressant sätt, och Frands Herschend skildrar det han kallar "Material Metaphors" utifrån arkeologisk evidens från yngre järnåldern och vikingatiden. Han involverar även kenningar i den fornnordiska skaldediktningen. Clunies Ross säger i inledningen om denna del av Herschends studie: "While not all will agree with this last proposition,

it raises in a very interesting way the question of the semiotic potential of archaeological sites considered as wholes" (s. 11). I avdelningens sista bidrag belyser Elena A. Melnikova de spår av den fornnordiska myten och dess ritual som återfinns i den fornryska kulturen och litteraturen. Det andra temat rubriceras: "Magic, Death and the Other in Medieval Scandinavia". Vésteinn Ólason visar här utifrån ett välvalt textmaterial vilka attityder de medeltida islänningarna hade till döden och de döda. John Lindow, John McKinnell och Stephen Mitchell belyser andra aspekter på avdelningens tematik. Samtliga tre berör relationen mellan skandinaviskt och samiskt. När McKinnell kommer in på sejden (som ju ofta associeras med samer), förmedlar han även följande tänkvärda reflektion: "It seems most likely that such tales represent, not the reality of Saami tradition, so much as the use of the Saami [---] to fill an 'Other-World' slot in the imaginative world of Old Norse culture" (s. 116). Vid den fornnordisk-isländska litteraturen som "mytografi" uppehåller sig de artikelförfattare som medverkar i volymens tredje temaområde. Simonetta Battista behandlar det romerska Pantheon såsom detta tolkas i fornnordiska hagiografiska sagor, Postola sögur och Heilagra Manna sögur. Autenticiteten för de fornnordiska poetiska texterna från vikingatiden berörs av Diana Whaley, och i denna sektion finns också uppsatser av Elizabeth Ashman Rowe ("Origin Legends and Foundation Myths in Flateyjarbók") och Stefanie Würth ("The Role of *Völuspá* in the Perception of Ragnarök in Old Norse-Icelandic Literature"). I den sista avdelningen diskuteras så i två bidrag möjliga förkristna ritual i de fornnordiska texterna. Här finner vi först Jens Peter Schjødts artikel om myter som källor till ritual, och till sist redaktören Margaret Clunies Ross arbete om två fornisländska teorier om ritual, vilka kommer till uttryck i Fundinn Noregr och i Ynglinga saga. Den läsvärda volymen avslutas med författarpresentationer och ett register.

L.-E.E.

Veturliði Óskarsson, Middelnedertyske låneord i islandsk diplomsprog frem til år 1500. 432 s., København 2003 (C.A. Reitzels forlag). (Bibliotheca Arnarnagnæana, vol. XLIII.) ISBN 87-7876-356-8. Detta är en bearbetad version av författarens Uppsalaavhandling från 2001. Mot bakgrund av det starka tyska inflytandet på danska, norska och svenska under 1300- och 1400-talen vill förf. undersöka hur tyskan under denna tid påverkade isländskan. Materialet består av alla isländska diplom och ett antal besläktade dokument från ca 1200 till 1500. Undersökningen visar att det tyska inflytandet nästan uteslutande var sekundärt, förmedlat genom

norska och danska, och att det huvudsakligen begränsade sig till ordförrådet. Efter ett inledande kapitel med syftesbeskrivning, bakgrundsteckning, forskningsgenomgång o.d. följer en diskussion av källtexterna och deras karaktär. Det tredje kapitlet redogör bl.a. för den kontakt Island hade med omvärlden under medeltiden, och kapitel fyra tar upp teorier och terminologi rörande lexikaliska lån. I det femte kapitlet presenteras så de tyska lånorden i texterna, med frekvensuppgifter, diskussion av problematiska och säkra ord och lånordens ålder och ursprung. Kapitel sex handlar om ordbildning och affix, och i kapitel sju presenteras alla de ord i materialet (mellan 600 och 650) som sannolikt är medellågtyska lån eller som är påverkade av ett medellågtyskt ord. Efter en sammanfattning och avslutande diskussion samt en engelsk resumé följer två appendix, en förkortningslista och ett register. C.P.

*

Føroya Kvæði. Corpus Carminum Færoensium. Supplementum Bind / Volume VIII. Løgini / Melodies. Utg. Av Marianne Clausen. 735 s., Hoyvik 2003 (Stiðin). (Universitets-Jubilæets danske samfund nr. 559.) ISBN 99918-42-29-2. Serien Føroya Kvæði får med detta åttonde och sista band en mycket värdig avslutning. Balladtexterna ingår i band 1–6 av Christian Matras 1941–54 och Nicolaus Djurhuus 1963–72, medan band 7 av Michael Chesnutt och Kaj Larsen 1996 innehåller handskriftsbeskrivningar och register. Till grund för det nu utgivna melodibandet ligger de ca 2 050 fonogram med danser och sångtexter, som inspelats under 1900-talet. Av dessa utvaldes 1 570 fonogram, som i sin tur resulterat i de drygt 1 300 melodierna i boken. Syftet med utgåvan är att knyta samman de sjungna balladtexterna med själva dansen och melodierna för att därmed belysa hur balladtraditionen förmedlats genom olika försångare i olika bygder. Under arbetets gång har också ett åttiotal hittills okända melodier till kända texter upptecknats och ytterligare två hittills okända texter kunnat publiceras. Bokens vänstersidor återger den till färöiska översatta danska grundtexten, med engelsk version på samtliga motsvarande högersidor. Efter Marianne Clausens förord kommer en översedd version av Mortan Nolsøes 1977 tryckta artikel om den färöiska balladtraditionen, följd av Valdemar Dalsgaards artikel om den rika variantfloran till följd av den muntliga texttraderingen. Så redogör Marianne Clausen för urval och metodik bakom melodiutgåvan, liksom för färöisk dans

över huvud taget, varpå själva melodiutgåvan upptar 400 sidor och de åtföljande registren över texter, melodier, försångarnas repertoarer respektive biografier, och insamlarnas biografier, flertalet med porträttfoton, upptar drygt 100 sidor. Den avslutande bibliografin och källförteckningen åtföljs av ännu två index, det ena ett alfabetiskt titelregister över kvädena, det andra en jämförande förteckning över balladutgåvans nummerserie 1–236 och numren i den nya Bókagarðurutgåvans 40 volymer 1998– (med planerat slut 2005).
G.H.

*

Academic discourse. Multidisciplinary approaches. Ed. Kjersti Fløttum & François Rastier. 222 s., Oslo 2003 (Novus Press). ISBN 82-7099-366-2. Den akademiska diskursen står i centrum för denna bok, som bygger på ett seminarium i Paris 2003, organiserat i samarbete mellan det bergensiska projektet Cultural Identity in Academic Prose, det parisiska L'Equipe Sémantique des Texts och det Oslobaserade Projektmiljøet Norsk Sakprosa. I sin inledning presenterar utgivarna dessa projekt och framhåller att de är mycket olika med avseende på inriktning och forskningsintresse. Inräknat epilogen av Arild Utaker, professor i filosofi vid Bergens universitet, innehåller volymen tio artiklar fördelade över tre större teman: Epistemological and semantic approaches to corpus linguistics, Linguistic approaches to texts in economics, linguistics and medicine, och Socio-discursive approaches to texts in history and science. Boken avslutas med en kort presentation av författarna. C.P.

Historia Norwegie. Edited by Inger Ekrem † and Lars Boje Mortensen. Translated by Peter Fischer. 245 s., København 2003. (Museum Tusulanum Press.) ISBN 87-7289-813-5. Denna edition av Historia Norwegie är den första sedan Gustav Storms utgåva 1880. Inger Ekrem, som gick bort för några år sedan, och Lars Boje Mortensen står för själva utgåvan och kommentaren, medan Peter Fischer svarar för översättningen. Det är en synnerligen kompetent trio som svarat för utgivningen: Ekrem verkade som klassiker vid Oslo universitet, Mortensen är verksam som professor i medeltidslatin vid Bergens universitet och Fischer vid Anglia Polytechnic University, Cambridge, som lecturer och har tidigare publicerat översättningar av Saxos Gesta Danorum och Olaus Magnus Historia de

gentibus septentrionalibus. Inledningen redovisar kortfattat innehåll och struktur i *Historia Norwegie*, liksom textens datering, stil och berättardrag, varefter handskriftssituation, de olika handskrifternas förhållande till varandra samt utgivningsprinciper redovisas. Därpå kommer själva editionen med den latinska texten (jämte redovisning av variantapparat i noter) på högersidan och med engelsk översättning på vänstersidan. En utförlig kommentar lämnas därefter på s. 107–153. Under rubriken "Essay on date and purpose" redovisas så Inger Ekrems tankar om *Historia Norwegie* och den möjliga historiska kontext i vilken verket tillkommit. (Jfr härtill hennes monografi *Nytt lys over Historia Norwegie. Mot en løsning i debatten om dens alder?*, Bergen 1998.) En bibliografi och ett namnregister avslutar utgåvan. *Historia Norwegie* är en betydelsefull källskrift — inte minst finns här viktiga beskrivningar av samer liksom en intressant berättelse om schamanism, men därtill en utförlig skildring av de norska härskarnas historia från de mytiska Ynglingarna fram till Olav Haraldsson. Det är synnerligen värdefullt att denna tidiga och därigenom viktiga källtext på detta förnämliga sätt ställts i forskningens tjänst.

L.-E.E.

Brit Mæhlum, Gunnstein Akselberg, Unn Røyneland och Helge Sandøy, Språkmøte. Innføring i sosiolingvistik. 279 s., Oslo 2003. (Cappelen Akademisk Forlag.) ISBN 82-02-19820-8. Denna bok i språksociologi är ämnad för undervisning vid universitet och högskolor, men kan även användas för självstudier. Den presenterar inledningsvis tre fiktiva personer (deras "CV" återfinns s. 247 f.): Vilde, Are och Ingrid på Gran på Hadeland, sex mil norr om Oslo, 18 år gamla och tidigare klasskamrater. De tre ungdomarna talar olika, trots att de kommer från samma ort. Ungdomarna följer oss sedan boken igenom, t.ex. när Brit Mæhlum i kap. 6 diskuterar identitetsfrågor eller när Helge Sandøy i kap. 10 diskuterar språklig förändring. Detta pedagogiska grepp känns fräscht, och fungerar bra. Boken innehåller annars det man väntar sig av en grundbok i ämnet: här finns kapitel om språk och dialekt, flerspråkighet, språk- och dialektkontakt, normer, språk och identitet, vidare kapitel om variation i tal och skrift, om språkförändring samt om kontakt- och spridningsfenomen. Viktigt är inte minst det kapitel om områdets forskningsmetod, som författats av Gunnstein Akselberg och Brit Mæhlum. Något sammanhållet kapitel om språk och kön finns däremot inte, vilket får beklagas. Likaså måste man från en nordisk utsiktspunkt beklaga att den sociolingvistiska forskningen i grannländerna väsentligen förbigåtts

i boken. De vetenskapliga perspektiven i framställningen är annars många, vilket gör Språkmøte till en stimulerande läsning. L.-E.E.

Oversettelse i teori og praksis. Red. Bergljot Behrens og Bente Christensen. 108 s., Oslo 2003 (Novus forlag). (ANLAs skriftserie 1.) ISBN 82-7099-385-9. ISSN 1503-7932. De fem artiklarna i den här volymen presenterades muntligt vid det möte mellan litterära översättare och översättningsforskare som omnämns i bokens titel. Det inledande föredraget av Per Quale fokuserar på den kulturella kontext som källtext och översättning ingår i; enligt Quale är det nödvändigt att vi specificerar de olika kontexterna som en översättning måste evalueras emot. Tom Lotheringen, Christian Refsum och Cecilie Horge Walle skriver alla om kreativitet och kommunikation i översättningsarbetet och Kirsten Malmkjær diskuterar lingvistiska aspekter på översättning. Boken innehåller dessutom en kortare inledning av utgivarna, nedslag i en debatt om intertextualitet och översättning, samt ett referat av den sammanfattande diskussionen.

C.P.

Språk i endring. Indre norsk språkhistorie. Red. Jan Terje Faarlund. 309 s., Oslo 2003. (Novus forlag.) ISBN 82-7099-369-7. Med stöd från Noregs forskingsråd har vid Oslo universitet åren 2000–2002 bedrivits ett projekt med titeln "Frå gammalnorsk til nynorsk. Indre språkhistorie etter norrøn tid" med Jan Terje Faarlund som ledare. Projektet har resulterat både i denna bok samt i hovudfagsoppgåver, konferensinlägg och i material till doktorsavhandlingar som är under utarbetande. Olika fonologiska, morfologiska och syntaktiska problem behandlas här. Fonologisk är Nina Gram Garmanns studie av kvantitetsförändringen i norskan. Teoretiskt anknuter hon till Joan Bybees "Phonology and Language Use" (2001), alltså till kognitiv fonologi. Den teoretiska modellen presenteras här på ett lättillgängligt sätt. Arne Torp uppehåller sig vid kvantiteten; frågan gäller om grammatiska ord och affix t.ex. får en annan fonologisk utveckling än lexikala ord. Morfologin behandlas i tre av de nio bidragen. Hans-Olav Enger behandlar Skandinaviskt *-s(t)*, och studien genomförs utifrån ett grammatikaliseringsperspektiv. Åse Wetås undersöker reduktionen av kasussystemet i norskan, och här byggs resonemanget under av hennes material från Vest-Telemark. Om utvecklingen av person- och numerusböjningen av verb i gammalnorsk och mellomnorsk skriver Kjartan Ottosson, och i hans bidrag är inte minst de teoretiska utgångs-

punkterna intressanta. Undersökningen utgår empiriskt från ett omfattande diplommaterial. De återstående fyra bidragen behandlar syntaktiska frågor. Utvecklingen av infinitivkonstruktioner från norrön tid fram i modern norska redovisas av Jan Terje Faarlund, medan Kjell Ivar Vannebo skriver om pseudokoordinering med *ta* ur ett grammatikaliseringsperspektiv; artikeln heter "Ta og ro deg ned noen hakk". Laila Sakshaug studerar ändringarna i reflexiv referens i fornspråket och i modern norska, varvid olika konstruktioner med reflexiv funktion uppmärksammas. Till sist undersöker Marit Christoffersen bindeord i äldre norska, särskilt *ok*, *en* och *nema*. Artiklarna i volymen karakteriseras genomgående av hög teorimedvetenhet och metodisk stringens. Boken är nyttig och stimulerande, inte minst genom att olika teoretiska perspektiv presenteras och demonstreras i analys av en välkänd empiri.

L.-E.E.

Tor A. Åfarli, Kristin M. Eide, Norsk generativ syntaks, med tillegg av Lars G. Johnsen, Randi A. Nilsen, Torbjørn Nordgård. 371 s., Oslo 2003 (Novus forlag). ISBN 82-7099-372-7. Denna mycket tilltalande lärobok i modern grammatisk analys är skriven av två av Norges främsta nu verksamma syntaktiker. I första hand vänder sig boken till läsare som genomgått en grundkurs i traditionell grammatik. De inledande kapitlen ger en presentation av generativ grammatik och de grundläggande analysverktygen, d.v.s. frasstruktur, lexikon och satsstruktur. Huvuddelen av boken består av ett antal kapitel där centrala delar av norsk syntax belyses. Bl.a. tar förf. upp dubbelobjekt, hjälpverb, infinitivkonstruktioner, passiv, småsats, presenteringskonstruktionen, subjektstvånget och olika bisatstyper. Författarnas pedagogiska grundtanke är att läsaren genom en tvåstegsprocess ska få insikt om språkets struktur: först lär de sig att lägga märke till intressanta mönster och fenomen och därefter presenteras de för de tekniker som gör det möjligt för dem att uppnå analytisk insikt inom problemområdet. Varje delavsnitt inleds med uppgift om vad läsaren ska kunna efter att ha arbetat sig igenom avsnittet, och avslutas med ett antal uppgifter. Boken innehåller också tre tillägg, som behandlar semantik, prosodi och automatisk satslösning. Den avslutas med en relativt fyllig definitionslista och ett sakregister.

C.P.

Johann Damgaard, Alithia. Et dansk fyrstespejl til Christian iv. Manuskript i Det Kongelige Biblioteks Håndskriftsamling, Thott 874 4°, fra 1597, udg. med indledning og noter af Sebastian Olden-Jørgensen. 109 s., København 2003 (Museum Tusulanums Forlag). (UJDS-Studier 14.) (Universitets-Jubilæets danske Samfunds Skriftserie 557.) ISBN 87-7289-810-0. ISSN 0109-2804. Damgaards furstespejel från 1597 ges här ut i en ord-, tecken- och bokstavstrogen språkdräkt efter det kungliga dedikationsexemplaret. Två innehållsmässigt intressanta avvikelser i en annan handskrift anges i noter, men annars tas ingen hänsyn till de rent ortografiska och stilistiska småvariationerna i övriga handskrifter. I sin inledande kommentar presenterar utgivaren genren furstespeglar och danska föregångare till Damgaards spegel. Han ger också en kortfattad presentation av Damsgaard själv, och beskriver verkets disposition och form, handskriften, utgivningsprinciper och tidigare forskning. Boken innehåller också en kort översikt över de vanligaste latinska uttrycken i texten. C.P.

Den danske ordbog A–D. Hovedredaktører Ebba Hjorth og Kjeld Kristensen. 752 s., København 2003 (Det Danske Sprog- og Litteraturselskab og Gyldendalske Boghandel, nordisk Forlag A/S). ISBN 87-00-33184-8. ISBN 87-02-02401-2 (komplet). Den imponerande danska ordboken över det senaste halvseklets talade och skrivna danska utkommer i sex band 2003–05, som bara kan fås genom subscriktion. Med ca 100 000 uppslagsord är "Den danske ordbog" den mest omfattande som publicerats sedan "Ordbog over det danske sprog" utgavs 1918–56, med tacksägelse för tiden ca 1700 – ca 1950 (inklusive supplementbanden). Till läsarens hjälp finns på omslagets insidor och angränsande blad en praktisk "brukarnyckel", ett jämförelseschema mellan Danias ljudskrift, som ordboken använder, och IPA, samt listor över de i ordartiklarna använda förkortningarna och redaktionella specialtecknen av skilda slag. En ovärderlig introduktion ger såväl förord och inledning som framför allt den ambitiöst utformade bruksanvisningen om ca femtio sidor, avrundade med käll- och litteraturhänvisningar. Ordboken bygger främst på ett unikt och omfattande digitalt åtkomligt textmaterial (om ca 40 miljoner ord), som speglar praktiskt språkbruk, med större spridning på stilarter, skribenter och skriftspråksvarianter än vad de äldre ordboksverken kunde erbjuda. Den är både beskrivande och normativ (särskilt vad avser stavning), den speglar skrift- och talspråksbruk, ordens grammatik, bildning, böjning, uttal, betydelse, bruklighet, etymologi, synonymi, homonymi, variantformer, konstruktioner, fraseologi, fasta förbindelser och kontex-

ter. Ett bonusavsnitt för den språkintresserade läsaren, inte nödvändigt för brukaren i allmänhet, är kapitlet "Metoder, principper og kilder", som beskriver möjligheter och villkor för dagens ordboksarbete med en digital korpus och omfattande konkordanser som bas i stället för den klassiska excerptsamlingen i kapslar och lådor. G.H.

Opuscula, Vol. XI. Red. Britta Olrik Frederiksen. 337 s., København 2003 (C.A. Reitzels forlag). (Bibliotheca Arnamagnæana, vol. XLII.) ISBN 87-7876-343-6. I Opusculaserien inom ramen för den arnamagnæanska kommissionens skriftserie publiceras smärre textutgåvor och uppsatser utarbetade i eller i anslutning till den Arnamagnæanska institutionen i Köpenhamn. Ungefär hälften av volymen upptas av Michael Chestnutts utgåva med kommentarer av en medeltida dansk liturgi (St Knud Lavard). För övrigt rymmer volymen tio uppsatser i skilda ämnen. Bl.a. skriver Forrest Scott om en pappershandskrift av Eyrbyggja saga, Mariane Overgaard om Kalendariet AM 249d fol. och Ármann Jakobsson om Finnur Jónsson och Morkinskinna. Volymen avslutas med en förteckning över använda och citerade handskrifter och ett sakregister. C.P.

Vibeke Sandersen, "Jeg skriver dig til for at lade dig vide". Skrivefærdighed og skriftsprog hos menige danske soldater i treårskrigen 1848–50. Bind I. 713 s. Bind II. Bilag. 273 s. København 2003 (C.A. Reitzels Forlag). (Universitets-Jubilæets danske samfund nr. 558.) I-II 87-7876-335-5. I 87-7876-336-3. II 87-7876-337-1. Denna avhandling i två band är resultatet av ett tjugoförårigt sociolingvistiskt projekt som undersöker skrivefærdigheden hos den första generationen skrivkunniga danskar, de som undervisats i att läsa och skriva enligt skollagen 1814. Undersökningsmaterialet består av ett urval av de ca 3 000 egenhändigt skrivna brev från danska meniga soldater under treårskriget 1848–50, som insamlades efter kriget och nu ingår i Det Kongelige Bibliotek (Ny Kgl. Samling 4° 11232m), varav ett ortografiskt normaliserat antal publicerades 1873. Bland den inkallade bondehärens soldater har av 657 brevskrivare 567 kunnat identifieras geografiskt och socialt, bl.a. via adressaterna, eftersom huvuddelen av breven hopvikts med adress direkt på brevets utsida, utan kuvert. Som jämförelsebas föreligger bl.a. den omfattande undersökningen av läs- och skrivefærdigheden hos 1881 års rekryter ur kategorierna gård- och husmanssöner (bondsöner resp. söner till hantverkare m.fl. med egen jordlott). En tredje social gruppering utgörs av söner till "inderster" eller

"indsiddere", d.v.s. jordlösa (gate)husare och hyresgäster (tjänstefolk, hantverkare m.fl.). En rad viktiga delproblem belyses: är materialet representativt för dåtidens danska män (värnpliktiga mellan 22 och 44 år); har breven skrivits av avsändaren eller, inte ovanligt, av någon skrivkunnig medhjälpare; graden av skriftfärdighet (vissa kunde bara skriva sitt namn, andra kunde skriva av men inte själv producera skriven text); förhållandet mellan dialekt-, regionalspråks- och riksspråksinslag; är vissa språkdrag dialektala eller yttringar av ett framväxande "lågspråk". Ur de tre sociala grupperna utvaldes ett antal brevskrivare för en statistisk undersökning enligt en registrant över feltyper och andra språkdrag (stavning, ordförråd, böjning, syntax och brevstil). Undersökningen koncentreras på två delmängder, de 10 % bäst resp. de 10 % sämst presterande. Det första bandets 15 kapitel avser: 1. insamlingsmetod, 2. identifiering, gruppering socialt, geografiskt och efter ålder, 3. tidigare forskning kring 1800-talsoldaters skriftfärdighet (literacy/kompetensnivåer), 4. exemplifiering ur enskilda brevskrivartexter, 5. statistiska urval, 6. ortografiska kriterier, 7. språkfelstypologi, 8. felprocentberäkning, 9. statistikresultat, 10. geografisk fördelning av feltyper, 11. fördelning på de båda ytterlighetsgrupperna, 12. språkhistorisk tolkning av resultaten, 13. bruket av stor eller liten begynnelsebokstav, 14. syntaktiska och stilistiska moment i relation till samtidens normer, 15. individuella brevstilar belysta genom 31 textkaraktärer. Avslutningsvis följer en summering av huvudresultaten, utförlig notapparat, sammanfattningar på tyska och engelska, litteraturförteckning och förkortningslista. Det andra bandet innehåller en rad appendix, bilagor och register. Det finns starka skäl att avundas de danska kollegerna denna noggranna redovisning av kompetensnivåer och utbredning avseende framväxten av ett danskt folkligt skrivkunnande under 1800-talet. Utgåvans tilltalande yttre lockar till strövtåg i det kunskapsmättade inre. G.H.

*

Anders Björkvall, Svensk reklam och dess modelläsare, 210 s., Stockholm 2003 (Almqvist & Wiksell International). (Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm Studies in Scandinavian Philology. New Series 31.) ISBN 91-22-02029-2. ISSN 0562-1097. Med modelläsare, ett begrepp hämtat från Eco, menar förf. den presupponerade läsaren i reklamtexten, en mer eller mindre komplett identitet som erbjuds i texten. Begreppet

bygger på en dialogisk textsyn enligt vilken textens sändare och läsare är invävda i textens struktur, d.v.s. varje text förutsätter en deltagande läsare som inte är identisk med den fysiske läsaren. Syftet med avh. är att undersöka hur denne modellläsare ser ut i reklamannonser i nutida svenska tidskrifter med olika målgrupper: barn, tonåringar och vuxna av olika kön. Hur skiljer sig modelläsarna i barnreklam från den i tonårs- och vuxenreklam, och hur skiljer sig modelläsarna i reklam riktad till flickor och kvinnor från dem i reklam med pojkar eller män som målgrupp? Annonserna, alla från år 2000, är hämtade från de mest lästa svenska tidskrifterna med reklam i resp. målgrupp. Huvuddelen av avhandlingens text utgörs av en detaljerad analys av 14 utvalda annonser för 7–12-åringar, 13–19-åringar och 20–29-åringar. De undersökta annonserna återges i färg i bilaga 3. För varje annons analyserar förf. komposition, ideationell betydelse, interpersonell betydelse och rekontextualisering för att på basis av detta kunna identifiera annonsens modelläsare. I ett följande kapitel sammanställer, jämför och diskuterar förf. ett antal dimensioner hos modelläsarna och relaterar den till reklamtextens målgrupp utifrån kön och ålder. Sociosemiotik (Halliday), kritisk diskursanalys (Fairclough) och kritisk lingvistik (Fowler) hör till den teoretiska bakgrunden till studien.

C.P.

Kristina Danielsson, Beginners Read Aloud, High versus Low Linguistic Levels in Swedish Beginners' Oral Reading. 76 + 100 s., Stockholm 2003 (Almqvist & Wiksell International). (Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm Studies in Scandinavian Philology. New Series 28.) ISBN 91-22-02010-1. ISSN 0562-1097. I denna sammanläggningsavhandling är de fyra artiklar omtryckta som ligger till grund för författarens studie av nybörjares högläsning av löpande text; till detta kommer en fyllig bakgrundsbeskrivning och sammanfattning av de resultat förf. har uppnått. Syftet med studien var att undersöka vilka olika språkliga nivåer som högläsande nybörjare utnyttjar vid läsning av löpande text. Resultaten visar klart att läsarna utnyttjar olika språkliga nivåer. Den grafematiska nivån verkar vara utgångspunkten för läsarna, men också ordnivån var av betydelse — lågfrekventa och sannolikt obekanta ord gav upphov till fler fel än kända och frekventa ord. Studien visar också att även högre språkliga nivåer som fraser och satser togs i bruk av läsarna, särskilt av de läsare som hade passerat de allra första stegen i läsinlärningsprocessen. I avslutningen konstaterar förf. att alla de undersökta läsarna, oberoende av läsförmåga, använde flera olika strategier vid sin läsning. Detta resultat går

på tvärs emot vad läsmodeller i allmänhet förutsäger, eftersom dessa vanligen beskriver läsinläringen som en process där inläraren stegvis tar högre språkliga nivåer i bruk. C.P.

Jan Einarsson, Språksociologi. 367 s., Lund 2003. (Studentlitteratur.) ISBN 91-44-03262-5. Denna lärobok ger en mångsidig bild av det språksociologiska intresseområdet. Här behandlas bl.a. språk och dialekt, tvåspråkighet, taletnografi (kommunikationsetnografi), inomspråklig social variation — här talar författaren om dialekter, sociolekter, sexolekter, kronolekter samt register och stil —, attityder, språkförändring, samtalsanalys och dess tillämpningar i studier av olika institutionella verksamheter, icke-verbala signaler (som ju normalt inte brukar komma med i språksociologiska handböcker) samt, i slutet, språksociologin och skolan. Det är som synes mycket som Einarsson haft ambitionen att få med mellan bokens pärmar. Det är att hoppas att boken framgent prövas i den akademiska undervisningen på grundnivåer. L.-E.E.

Gunvor Flodell, Anna Greggas Bäckström & Asbjørg Westum (red.), Ord i Nord. Vänskrift till Lars-Erik Edlund 16 augusti 2003. 160 s. Umeå 2003. ISSN 91-7305-499-2. När Lars-Erik Edlund den 16 augusti 2003 fyllde 50 år tillägnades han av de närmaste institutionskollegerna i Umeå en vänskrift i vilken femton författare medverkar. Några bidrag rör onomastik: Jonas Carlquist skriver om namnen på internet, vilka inte minst ur ett genusperspektiv äger intresse, och Linnea Gustafsson analyserar Håkan Nessers namngivning — både ortnamn och personnamn — ur skilda synvinklar. Flera texter handlar om olika tiders skrivande: Solbritt Hellström behandlar den jämtländske 1600-talsprästen Olof Bertilssons skrivande i en tid då prästerna i Jämtland av statsmakten förväntades gå över från danska till svenska efter Brömsebrofreden. Brev skrivna av brasiliemigranter från början av 1900-talet analyseras av Gunvor Flodell. I breven finns både dialektala inslag och, så småningom, portugisiska språk-inslag. Ann-Catrine Edlund intresserar sig för ett par visböcker från 1930-talet, och försöker utifrån dem förstå hur ett dagboksskrivande tar form. Språkgeografiskt är Sigurd Fries bidrag om utbredningskartan som hjälpmedel inom växtnamnsforskningen. Om det gotländska växtnamnet *skåde* skriver Jan Nilsson i en artikel med spännande språk- och kulturhistoriska perspektiv. På folkminnesforskningens område finner man Åke Sandströms bidrag om sälhuvud på stång, en folklig föreställ-

ning med stor spridning. I övrigt ger Birger Liljestrand en begreppsutredning över ord, medan Mattias Hansson skriver om perspektiv och perspektivskiften i text och Staffan Wiklund om barns berättelser och reflektioner. Bidrag lämnar också litteraturvetarna Annelie Bränström Öhman, Anders Persson, Claes Rosenqvist och Anders Öhman. Bl.a. avhandlas Sara Lidmans och Per Olov Enquists författarskap. Claes Rosenqvist skriver utifrån krigshistoriska källor om händelser i det nordångermanländska Nolaskogs krigssommaren 1809. Bidragen rör en rad språkliga, litteraturvetenskapliga och kulturvetenskapliga ämnen, och volymen speglar därigenom väl jubilarens intresseområden. G.H.

Från Närpesdialekt till EU-svenska. Festskrift till Kristina Nikula. Red. Harry Lönnroth. 325 s., Tampere 2003. (Tampere University Press.) ISBN 951-44-5567-3. När professorn i nordisk filologi vid Tammerfors universitet Kristina Nikula den 7 mars 2003 fyllde 60 år, hedrades hon med en festskrift. Den inleds med en Tabula gratulatoria, och har i slutet en förteckning över hennes tryckta skrifter 1978–2002, sammanställd av Harry Lönnroth. Därtill finns i slutet av boken bl.a. ett nyttigt personregister. Kristina Nikula har varit verksam inom en rad forskningsfält, vilket återspeglas i festskriften. Om språkpolitik i teori och praktik skriver Henning Bergenholtz under den lite provocerande rubriken "Bryder Dansk Sprognævn den danske sproglov?". Godelieve Laureys redovisar en jämförande analys av språkdebatten i den finlandssvenska, sverigesvenska, holländska och flamländska dagspressen, och kan bl.a. visa att det finns slående likheter mellan den flamländska och finlandssvenska diskursen. Marja-Leena Piitulainen belyser i sitt bidrag personreferenser i finska, svenska och tyska språkvetenskapliga recensioner, och söker hitta bakgrunden till de påvisade skillnaderna språken emellan. Merja Koskela beskriver i sin artikel fackspråkforskningens ställning i ett större vetenskapssammanhang, och Christer Laurén reflekterar kring s.k. diffusa termer (*grej, mackapär* etc.). Marianne Nordman relaterar finlandssvenska ungdomars reflektioner om dialekt. Björn Melander redovisar några preliminära kvantitativa resultat från en undersökning av debattspråket i EU-parlamentet. Hanna Lehti-Eklund slår i sin intresseväckande artikel ett slag för att ge nominalfrasen "en egen satsning i läromedlen" (s. 105) i svenska som andraspråk i skolan i Finland. Argumenten för detta är goda. I sammanhanget skall också Anna-Lena Østerns artikel som behandlar kompetensen i genren "intervju" hos elever i elvaårsåldern uppmärksammas. Könsmarkerande personbeteckningar i modern norska är

temat för Ruth Vatvedt Fjelds studie som har rubriken "Gjerningsmannen er en kvinne". Skönlitterära texter står i centrum i Birger Liljestrands artikel där bl.a. Torgny Lindgrens prosa samt självbiografiska romaner av Christine-Louise Gestrin och Ingmar Björkstén behandlas. Carl-Eric Johansson skriver om Kurt Salomonson och litteraturens kanon, Lars-Erik Edlund om frontespiser i ett par äldre svenska ordböcker och Irma Sorvali om djurmetaforer. I övrigt finns bidrag i festskriften av germanisten Henrik Nikula, slavisten Arja Rosenholm, medieforskaren Mikko Lehtonen samt av semiotikerna Winfried Nöth och Göran Soneson. Volymen är förtjänstfullt redigerad av Harry Lönnroth. L.-E.E.

Grammatik i fokus. Festskrift till Christer Platzack 18 november 2003. Volym 1-2. Grammar in focus. Festschrift for Christer Platzack 18 November 2003. Volume 1-2. Redaktörer/Editors Lars-Olof Delsing, Cecilia Falk, Gunlög Josefsson & Halldór Á. Sigurðsson. xxxviii + 243 s./pp. viii + 401 s./pp., Lund 2003 (Institutionen för nordiska språk, Lunds universitet/Department of Scandinavian Languages, Lund University). ISBN 91-631-4570-7/4571-5. Denna festskrift i två volymer inleds med sedvanligt porträtt, förord (på svenska och engelska) och förteckning över de doktorander som festföremålet väglett fram till disputation, förteckning över festföremålets publikationer, d.v.s. böcker, artiklar och redaktionella projekt, samt en Tabula Gratulatoria. Volym 1 redovisar 27 bidrag, varav huvuddelen skrivna på svenska, ett på danska och två på engelska, med ett geografiskt, kronologiskt och ämnesvalsmässigt brett spektrum av artiklar inom nordisk språkvetenskap, dock — som sig bör, med ett festföremål vida känt för att ha just grammatiken i fokus — med kraftig slagsida mot grammatiska aspekter. Volym 2 redovisar hela 40 artiklar, alla skrivna på engelska, utom en enda på svenska, och med inriktning på ett lika brett spektrum inom allmän språkvetenskap, och givetvis med än mera markant slagsida. Det vore i en kort anmälan som denna orätt att ur en sådan mångfald lyfta fram bara några enskilda exempel, likaså omöjligt att rada upp nästan sjuttio medverkande författares namn och ämnesval och samtidigt försöka ge ens en minimalistisk (?) glimt av vad som verkligen erbjuds. G.H.

Grammatik och samtal. Studier till minne av Mats Eriksson. Red. Bengt Nordberg, Leelo Keevallik Eriksson, Kerstin Thelander och Mats Thelander. 341 s., Uppsala 2003 (Institutionen för nordiska språk). (Skrifter

utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 63.) ISBN 91-506-1715-X. ISSN 0083-4661. Denna minnesskrift efter samtalsforskaren Mats Eriksson innehåller, förutom förord och en inledning om Mats Erikssons gärning signerad Bengt Nordberg, 28 artiklar inom ämnesområdena grammatik, samtalsforskning, interaktionell lingvistik samt berättande och samtal i skönlitteraturen. Bland bidragen märks Jan Anwards "Samhällets syntaktiska sida", Viveka Adelswärds "Varför ger vi röst åt de frånvarande?", Per Linells "Grammatiska konstruktioner i samtalspraktiken", Anne-Marie Londens "Kjell Westö och dialogen", Björn Melanders "Språkpolitik och samtalspråk" och Gun Widmarks "Att mötas och skiljas. Om hälsnings- och avskedsfraser i verklighet och fiktion". C.P.

Hans Jonsson, Metaforen som semantisk händelse. 200 s., Lund 2003 (Vetenskapssocieteten i Lund). (Skrifter utgivna av Vetenskapssocieteten i Lund 95.) ISBN 91-973773-8-4. Förf., tidigare chef för Svenska Akademiens Ordbok, har mot bakgrund av sin erfarenhet som ordboksredaktör skrivit en monografi om figuren metafor. Enligt författarens definition innebär metafor att en företeelse A med ett medvetet brott mot den språkliga konventionen sägs vara företeelse B. Det medvetna konventionsbrottet härrör från associationen mellan företeelserna A och B, vilken beror på funnen eller uppfunnen likhet dem emellan. Förf. skiljer mellan fräscha metaforer, konventionella metaforer, sovande och döda metaforer, och ger svenska exempel på de olika typerna. I ett särskilt avsnitt presenteras Lakoff och Johnsons konceptuella metaforer. Förf. diskuterar också hur omfattande metaforiken är i språket, och hur metaforer uppstår. Monografen avslutas med en fyllig engelsk sammanfattning, en förteckning över viktigare använda termer, en förteckning över de metaforer som närmare behandlas i boken, samt ett författarindex. C.P.

Carl Linnæus Iter Lapponicum. Lappländska resan 1732. I. Dagboken. Utgiven efter handskriften av Algot Hellbom, Sigurd Fries, Roger Jacobsson. xx + 200 s. ISBN 91-86438-22-0. II. Kommentardel. Utgiven med kommentarer och register av Ingegerd Fries och Sigurd Fries. Redaktör Roger Jacobsson. 532 s. ISBN 91-86438-24-7. Umeå 2003 (Kungl. Skytteanska Samfundet). (Kungl. Skytteanska Samfundets Handlingar 54:A-B.) Linnés lappländska "ungdomsresa" 1732 utkommer nu för första gången i en

diplomatarisk utgåva, som är frukten av tjugo års noggranna förarbeten. I utgåvan, som har dagbokens stora format och återger Linnés teckningar i exakt mått, placeras text och rubriker per sida enligt originalet. Den ersätter därmed den engelska versionen från 1811 (Smith) och de svenska 1889 (Ährling) och 1913 (Fries), inklusive senare populärutgåvor. Utgångspunkten är Linnés egen handskrift, förvarad i biblioteket vid The Linnean Society of London. Textdelen (volym I) och kommentardelen (volym II), båda med utförlig engelsk sammanfattning, följs 2004 av en faksimilutgåva av handskriften (volym III). I inledningen till volym I tecknar Sigurd Fries bakgrunden och editionsprinciperna. Fotnoterna i denna volym är främst textkritiska. Försättsbladen återger Linnés egen karta över färdvägen, från Uppsala via Norrlandskusten, med avstickare från Umeå upp i Lycksele lappmarker och från Luleå till Rörstad vid norska kusten, vidare längs den finska västkusten från Torneå ner till Åbo och över Åland åter till Uppsala. Volym II innehåller en ovärderlig svit av kompletterande material. I inledningen finns handskriftsbeskrivning och jämförelser mellan de äldre utgåvorna och den nu aktuella. De följande kapitlen ger en översikt över resan dag för dag, kommenterar språkligt och sakligt den löpande dagbokstextens alla termer och begrepp, inte minst de många inslagen på latin, så att utgåvan också blir lättillgänglig för envar intresserad. Här ges vidare en utförlig etnologisk respektive en språklig kommentar till fr.a. Linnés samiska iakttagelser, likaså aspekter på färdväg, färd sätt och omkostnader, med prisjämförelser och sammanställning över mynt och mått. Volymen innehåller också kommenterade utgåvor av Linnés ansökan till Vetenskaps societeten i december 1731, hans påminnelsekrivelse i april 1732, hans frågelista inför avfärden, hans reserapport till societeten i november 1732 och professor Lars Robergs uppteckning av resenärens berättelse om resan. Så beskrivs Linnés Lapplandsherbarium, kompletterat med en förteckning över växterna. Här publiceras tillika Linnés i förväg uppgjorda resplaner och hans under färden sammanställda listor över besökta platser och personer, samtliga även de med kommentarer, liksom hans "plånbok", en speciell återanvändbar anteckningsbok från resan, som man återfann i hans Uppsalabostad först 1935. Slutligen publiceras och kommenteras dels en manuskriptsida med samiska och finska glosor, dels några baksidesanteckningar om sälar. Boken avslutas med en förtydligad version av Linnés i efterhand ritade reskarta, plus färdvägen markerad på en modern kartversion, vartill kommer käll- och litteraturförteckning, växt-, djur-, sak-, Orts- och personregister, samt ett register över samiska ord.

G.H.

Lyssna på svenska dialekter! Cd med utskrifter och översättningar utgiven av Språk- och folkminnesinstitutet genom Eva Thelin. 77 s. + Cd i flik i bakre pärmens insida. Uppsala 2003. ISBN 91-7229-023-4. År 1957 gav dåvarande Landsmåls- och folkminnesarkivet i Uppsala (ULMA) ut skivserien "Svenska folkmål" jämte ett häfte med utskrifter och (i förekommande fall) översättningar. Denna utgåva är dock idag föråldrad och av den anledningen har häftet "Lyssna på svenska dialekter!" utgivits med en medföljande Cd-skiva. Häri finns 29 textprov, ett från varje svenskt landskap utom från Skåne, Småland, Dalarna och Norrbotten som representeras av två dialektprov vardera. Inspelningarna är gjorda under perioden 1935–1984. Att välja ut en inspelning (eller två) som skall representera ett helt landskap är naturligtvis förknippat med svårigheter. Karakteristiska drag i den äldre dialekt det här är fråga om måste förstås finnas representerade i textprovet, men även innehåll, talarnas förmåga att berätta och inspelningens tekniska kvalitet måste vägas in vid urvalet. I allt väsentligt har Eva Thelin enligt min mening gjort ett gott urval ur SOFI:s överrika samlingar (det lär finnas 15 000 timmar inspelat tal i samlingarna). Inte minst berättelserna som sådana fascinerar: här får man lyssna till berättare som engagerat talar om jakt, bärplockning, fiske, loppbesvär och mycket mera. I en del fall lämnas i anslutning till dialektprovet också en översättning. Texterna återges i bokstavsordning (Blekinge, Bohuslän, Dalarna etc.), vilket gör att sambanden mellan närliggande dialekter inte blir uppenbara. Enligt min mening hade det varit bättre att här följa föregångaren "Svenska folkmål" som redovisar dialektproven från norr till söder. Kanske hade volymen också kunnat byggas ut med ytterligare textprov, så att även exempel på mer utjämnad dialekt hade kommit med. Det är dock bra att denna utgåva nu föreligger.

L.-E.É.

Karin Milles, Kvinnor och män i möte. En samtalsanalytisk studie av interna arbetsmöten. 166 s., Stockholm 2003. (Almqvist & Wiksell International.) (Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm Studies in Scandinavian Philology. N.S. 29.) ISSN 0562-1097. ISBN 91-22-02022-5. Avhandlingens syfte är att "öka kunskapen om den språkliga interaktionen på interna arbetsmöten". Dels beskrivs den språkliga interaktionen i sådana möten jämfört med vardagliga samtal, dels undersöks förhållandet mellan dessa arbetsmöten och könsordningen. Författaren deklarerar att hon i detta avseende valt en feministisk utgångspunkt. Efter en presentation av materialet, där också transkriptionsproblematiken berörs,

kommer Milles i kapitel 4 in på struktur och innehåll i de undersökta interna arbetsmötena. Man slås av att dessa informella möten förefaller vara rätt väl strukturerade, och att mötesordföranden styr samtalet i betydande grad. Milles diskuterar också den intressanta frågan om "frånvaron av explicit formalia hotar mötenas demokratiska funktion" (s. 81). Hon menar nämligen att en ordförandes makt över samtalet då han/hon inte styrs av formalia, kan leda till "maktmissbruk", eftersom ordföranden i eget intresse kan sanktionera en ämnesprogression som bryter mot dagordningen och kan avsluta ett pågående möte utan att kontrollera om någon vill göra tillägg. Iakttagelserna är naturligtvis svåra att empiriskt styrka, men förefaller tänkvärda. Kapitel 5 och 6 har en feministisk utgångspunkt. Förf. konstaterar att hennes variabler för kvantitativ dominans inte visar några statistiskt säkerställda skillnader mellan män och kvinnor, vilket skiljer denna undersökning från flera andra studier (av bl.a. Jan Einarsson & Tor G. Hultman, Britt-Louise Gunnarsson och Hans Strand), som visat att män/pojkar talar mer — ibland avsevärt mycket mer — i olika samtalskontexter än kvinnor/flickor. Däremot föreligger skillnader mellan män och kvinnor i de interna arbetsmötena genom kvinnornas högre andel av turer som uppmanar till respons, genom att kvinnorna också har en högre andel misslyckade turer samt genom att kvinnorna ger fler uppbackningar än männen. Författaren diskuterar ingående sina resultat och reflekterar kring möjliga tolkningar. Hon lyfter tydligt fram motsägelsefulla drag i de olika resultaten, och inte minst detta stärker analysen. Spännande är också kapitel 6 som anlägger ett mer tolkande och kvalitativt perspektiv på berättandet av självupplevda händelseförlopp. Denna del av Milles studie är tankeväckande, men rätt kortfattad. I "Slutord" sammanfattas de många resultaten.

L.-E.E.

MISS. Meddelanden från institutionen för svenska språket [vid Göteborgs universitet]. ISSN 1102-4518. Nr 44. Charlotte Lindström, Vore finns ju ... Om översättning av spansk konjunktiv till svenska. 37 s. – Nr 45. Peter Wennerholm, Det är som att köra bil med endast en ratt. En undersökning av bildspråket i gymnasisters skrivande. 45 s. – Nr 46. Martin Sandberg, Gränsmarkörerna så, då och Ø i gymnasisters tal- och skriftspråk. Kvantitativa och funktionella aspekter på adjunktionella så/platshållar-så. 58 s. – Nr 47. Lisa Niklasson, "emedan jag gek ständigt naken". En jämförande studie av bisatsledföljden i utgåvorna 1674 och 1743 av Nils Matson Kiöppings resa. 50 s. [Alla] Göteborg 2003. Under 2003 utkom fyra nya häften

av meddelandeserien MISS. I nr 44 behandlar Charlotte Lindström översättningen av spanska konjunktiver till svenska — materialet utgörs konkret av Irmgard Pingels översättning av Camilo José Celas roman *La colmena* (1951; översättningen utkom 1954 under titeln *Bikupan*). Studien avslutas med en plädering för användandet av konjunktiv också i svenskan, framför allt i skriftspråk. — Peter Wennerholm studerar i nr 45 bildspråket i gymnasisters skrivande, och uppställer och prövar i sin systematiskt uppbyggda studie en rad hypoteser, bl.a. skillnader i skrivande mellan elever från olika program och skillnader mellan "fria" uppsatser och sådana som tillkommit inom ramen för det nationella provet. Man får nog konstatera att gymnasisterna inte alltid är så medvetna om det stilistiska syftet med sitt bildspråk. — Martin Sandberg intresserar sig i sin studie i nr 46 för gränsmarkörerna *så* och *då* (samt ingen markör, Ø) i gymnasisters tal- och skriftspråk, närmare bestämt i meningar av typen "är man trött på en kanal SÅ kan man väl byta då". Undersökningen knyter lite an till en diskussion som förts om beskrivningen av talspråkets grammatik i Svenska Akademiens Grammatik (SAG) med inlägg av Maria Arnstad, Jan Anward och Staffan Hellberg. — Nils Matson Kiöpings resa och de olika utgåvorna 1674 och 1743 utgör material för Lisa Niklassons undersökning i nr 47 av bisatsledföljden, och ger anledning till diskussion av vetenskapliga inlägg av både Gertrud Pettersson och Christer Platzack. Att det här rör sig om en intressant brytningstid mellan nytt och gammalt på syntaxens område är uppenbart. L.-E.E.

Namn och språk i när och fjärran. Hyllningskrift till Marianne Blomqvist den 24 september 2002. Redigerad av Ann-Marie Ivars under medverkan av Pirkko Lilius, Anne-Marie Londen och Mirja Saari. 87 s., Helsingfors 2003. (Helsingfors universitet.) (Meddelanden från Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet utgivna genom Mirja Saari B. 22.) ISSN 0358-0180. ISBN 952-10-0891-1 [bör vara: 951-10-0891-1]. I samband med att Marianne Blomqvist skulle fylla 60 år i september 2002 arrangerade kollegerna på Nordica i Helsingfors ett symposium för att hylla henne, kallat "Namn och språk i när och fjärran". Förhandlingarna har nu samlats i en volym i institutionens meddelandeserie. Mångsidige Lars Huldén skriver inledningsvis om Runeberg, varvid dunklet kring dennes födelsedatum blir utgångspunkt för intressanta funderingar. Studien vidgas nämligen till att behandla Runebergs barndomsår och hur denna tid lämnat avtryck i hans senare författarskap. Eva Brylla diskuterar en del skillnader i synsätt mellan de finlandssvenska och riks-

svenska namnlängderna i almanackorna. Festföremålet gav år 2000 ut en bok med titeln "Svenska ortnamn i Estland med estniska motsvarigheter"; i symposievolymen finner man nu, i anslutning till detta arbete, ett bidrag av Peeter Päll som rubriceras "Standardization of Estonian-Swedish toponyms". I artikeln noteras bl.a. den speciella problematik som möter vid standardiseringen av ortnamn med tanke på de talade dialekternas ålderdomliga karaktär; denna problematik är självfallet allmän-giltig. Eero Kiviniemi skriver initierat om mode och smak vid val av namn, varvid bl.a. studier av innovationsspridning dras in i resone-manget. Det är uppenbart att mycket återstår att göra på detta forsk-ningsfält, som har sina inspirationskällor både inom kultur- och sam-hällsforskningen. Peter Slotte behandlar det dialektala material som de s.k. byrallorna, d.v.s. humoristiska berättelser på dialekt, utgör. Efter en genomgång av genren ges några konkreta analyser. Då festföremålet haft intresse också för finlandssvenskt emigrantspråk i Nordamerika, är det följdriktigt att Ann-Marie Ivars medverkar med en artikel om detta tema. En bibliografi över Marianne Blomqvists skrifter avslutar voly-men. Samlingsvolymen gör skäl för sitt namn, och tematiken under-stryks utomordentligt väl av omslagsfotona, där ett visar en del av termi-nalen på flygfältet Gustave III i den forna svenska kolonin Saint Barthé-lemy – där hälsas man både med Bienvenue och Välkommen!

L.-E.E.

Ord i Nord. Vänskrift till Lars-Erik Edlund 16 augusti 2003. Red. Gunvor Flodell, Anna Greggas Bäckström och Asbjørg Westum 160 s., Umeå 2003. ISSN 91-7305-499-2. När Lars-Erik Edlund den 16 augusti 2003 fyllde 50 år tillägnades han av de närmaste institutionskollegerna i Umeå en vän-skrift i vilken femton författare medverkar. Några bidrag rör onomastik: Jonas Carlquist skriver om namnen på internet, vilka inte minst ur ett genusperspektiv äger intresse, och Linnea Gustafsson analyserar Håkan Nessers namngivning — både ortnamn och personnamn — ur skilda syn-vinklar. Flera texter handlar om olika tiders skrivande: Solbritt Hell-ström behandlar den jämtländske 1600-talsprästen Olof Bertilssons skri-vande i en tid då prästerna i Jämtland av statsmakten förväntades gå över från danska till svenska efter Brömsebrofreden. Brev skrivna av Brasilien-emigranter från början av 1900-talet analyseras av Gunvor Flodell. I bre-ven finns både dialektala och, så småningom, portugisiska språkinslag. Ann-Catrine Edlund intresserar sig för ett par visböcker från 1930-talet, och försöker utifrån dem förstå hur ett dagboksskrivande tar form.

Språkgeografiskt är Sigurd Fries bidrag om utbredningskartan som hjälpmedel inom växtnamnsforskningen. Om det gotländska växtnamnet skåde skriver Jan Nilsson i en artikel med spännande språk- och kulturhistoriska perspektiv. På folkminnesforskningens område finner man Åke Sandströms bidrag om sälhuvud på stång, en folklig föreställning med stor spridning. I övrigt ger Birger Liljestrand en begreppsutredning över ord, medan Mattias Hansson skriver om perspektiv och perspektivskiften i text och Staffan Wiklund om barns berättelser och reflektioner. Bidrag lämnar också litteraturvetarna Annelie Bränström Öhman, Anders Persson, Claes Rosenqvist och Anders Öhman. Bl.a. avhandlas Sara Lidmans och Per Olov Enquists författarskap. Claes Rosenqvist skriver utifrån krigshistoriska källor om händelser i det nordågermanländska Nolaskogs krigssommaren 1809. Bidragen rör en rad språkliga, litteraturvetenskapliga och kulturvetenskapliga ämnen, och volymen speglar därigenom väl jubileans intresseområden. G.H.

Svenska på scen. Språk och språkanvändning i svensk dramatext från tre seklar. Red. Siv Strömquist. 233 s., Uppsala 2003 (Hallgren & Fallgren). (Ord och Stil 34.) ISBN 91-7382-781-9. ISSN 0347-5379. Dramadialogen erbjuder oss en möjlighet att komma forna tiders talspråk närmare in på livet än mer skriftliga genrer som privata brev och dagböcker, även om naturligtvis dramadialogen också har sina specifika genredrag. Ett systematiskt studium av dramadialogen från språkvetenskaplig synvinkel möjliggjordes i och med tillkomsten av forskningsprojektet "Svensk dramadialog under tre seklar". De 9 artiklar som ingår i den här anmälda volymen är samtliga skrivna av forskare verksamma inom projektet och samtliga utnyttjar den databas om 45 dramer från 1700-talet, 1800-talet och 1900-talet som projektet gjort tillgänglig i maskinläsbar form. I redaktörens inledande uppsats presenteras bakgrunden till projektet och vi får också en kort sammanfattning av vad bokens artiklar handlar om. Siv Strömquist placerar i sin artikel in korpusens 45 dramer i deras litterära och teaterhistoriska kontext. Gun Widmark och Ulla Melander Marttala behandlar båda 1700-talsdramer och Carin Östman och Kerstin Thelander 1800-talsdramer. Ulla Börestam och Anna Lindström gör båda jämförelser mellan 1700-talets och 1900-talets samtalspråk, medan Mats Thelander och Carin Östman behandlar dramakorpusen i sin helhet. Boken avslutas med ett par volymövergripande bilagor och en kort presentation av författarna. C.P.

Svenskt språkbruk. Ordbok över konstruktioner och fraser. 1433 s., Stockholm 2003 (Svenska språknämnden). (Norstedts Ordbok.) ISBN 91-7227-346-1. Denna gedigna och ambitiöst innehållsrika ordbok, som behandlar orden i kombinationer, ersätter den nu föråldrade "Svensk handordbok" från 1966. I ordboksartiklarna avskiljs med särskilda tecken avsnitten om grammatiska konstruktioner (*kasta ngt*) från avsnitten om fraser (*kasta boll*), de senare indelade i konkreta fraser (*byta jobb, i jobbet*), idiom (*ta jobbet med sig hem*) och pragmatiska fraser (*det är inte mitt jobb att göra ngt*). Likaså markeras tydligt avsnitt som innehåller hänvisningar. Inledningen förklarar överskådligt hur ordboksartiklarna fungerar och hur de praktiskt kan användas för textproduktion och kontrollbehov, t.ex. rörande prepositionsbruk, bildliga eller värderande uttryck o.l. En särskild "Bruksanvisning" ger utförligare hjälp åt den som ger sig in bland de ca 19 600 uppslagsorden med deras uppgifter om konstruktioner, fraseologi, överförda betydelser och andra betydelsemoment, kontext-exempel, uppgifter om lämplighet, stilnivåer, regionala varianter m.m.

G.H.

Sören Norbys räkenskapsbok för Gotland 1523–24. Utgiven med inledning och register av Evert Melefors med skattehistorisk översikt av Tryggve Siltberg. 368 s., Visby 2003. (Arkiv på Gotland 1. Skriftserie för Landsarkivet i Visby och Gotlands Kommunarkiv.) ISBN 91-85716-91-X. Den handskrift som här utgivits av förre arkivchefen Evert Melefors förvaras vid danska riksarkivet (DRA). Den är vid sidan av Ivar Axelsson Totts räkenskapsbok för Gotland 1485–87 den viktigaste källskriften rörande senmedeltida gotländska förhållanden. I en kort inledning beskrivs handskriften, dess karaktär och inriktning, utgivningsprinciper samt skrivare och språk. Dessutom tecknar Melefors bilden av Sören Norby, hans flotta och hans samtida. För räkenskapsboken som källa för den gotländska beskattningens historia lämnar landsarkivarien i Visby Tryggve Siltberg en initierad redogörelse. Själva utgåvan följer så s. 37–327; på högersidorna finns en fotografisk återgivning av handskriftssidorna, medan handskriftens text återgivits efter gängse diplomatariska principer på vänstersidorna. I noterna lämnas vissa kommentarer till läsning m.m. Därefter följer flera register: ett person- och skeppsregister, ett ortnamnsregister enligt originaltextens former och ett ortnamnsregister enligt nutida former. Till sist finns en ordlista och ett par sidor om myntsyt-system samt mått och vikt. Det är förtjänstfullt att denna viktiga källa nu tillgängliggjorts.

L.-E.E.

Ulf Teleman, *Ära, rikedom och reda. Svensk språkvård och språkpolitik under äldre nyare tid*. 216 s., Stockholm 2003 (första upplagan [2002], andra tryckningen). *Tradis och funkis. Svensk språkvård och språkpolitik efter 1800*. 280 s., Stockholm 2003. (Norstedts Ordbok.) (Skrifter utgivna av Svenska språknämnden 85/87.) ISBN 91-7227-348-8/374-7. Första delen, "Ära, rikedom, reda", omspannar 1600- och 1700-talen, då nationalstaten Sverige växte fram som kärnan i den stormaktstida konglomeratstaten Sverige. Den jämförelsevis fåtaliga läs- och skrivkunniga makt- och bildningseliten kände behovet av det svenska skriftspråkets rykt och ans. Medryckande, stundtals spännande som en tidsdokumenterande utvecklingsroman, skildrar förf. hur man med utgångspunkt i den språkliga mångfaldens Sverige börjar värna om ett renare och rikare ordförråd, hur standardiseringsdebatten vaknar, hur principerna utformas kring be-teckningarna av stavelsekvantitet, ljud och ljudgrupper, hur grammatikerna resonerar kring substantivens, adjektivens och verbens böjningsformer. Slutavsnitten summerar standardiseringsarbetets resultat, och ställer reglerna mot den språkliga verkligheten. Till båda delarna fogas engelska sammanfattningar och utförliga käll- och litteraturlistor. — Andra delens titel, "Tradis och funkis", symboliserar kampen mellan den fortlevande tradition, som byggts upp fram till ca 1800, och den funktionalism, som alltmer kom att präglade den moderna spåksynen. Inledningsvis diskuteras bl.a. språkvård, språkplanering och behovet av språkvetenskap för tillägnandet av de begrepp som är nödvändiga för analysen. Här berörs också hur det växande borgerskapet blir standardspråkets viktigaste brukare, d.v.s. hur det riksskriftspråk som hittills skildrats också med tiden kom att motsvaras av ett talat standardspråk, som först på 1900-talet mera allmänt spreds bland bredare befolkningslager. Inledningskapitlets rubrik "God morgon, Sverige", anslår tonen. Sedan följer avsnitt om språkvårdens aktörer, däribland Svenska Akademien, med 1900-talets andra hälft karakteriserad som "institutionernas tid", vidare avsnitt om språkvetenskapen och språkvårdarna, stavningen, rikstalspråket, grammatiken, ordböckerna, språkförändringar och språkvård, ordförråd och ordbetydelser, stil och text, och sist men inte minst förhållandet mellan svenskan och andra språk. Efter författarens "Bokslut" kompletteras den andra delen med ett värdefullt personregister. G.H.

Teoretiska perspektiv på sakprosa. Red. Boel Englund & Per Ledin. 307 s., Lund 2003. (Studentlitteratur.) ISBN 91-44-03096-7. Det av Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond ekonomiskt stödda projektet "Svensk sak-

prosa 1750–2000” har i fyrtioalet rapporter gett oss en inträngande och mångfasetterad bild av den svenska sakprosans historia under de senaste 250 åren. De olika empiriska studierna redovisas i boken ”Verklighetens texter” (se ANF 117 (2002) s. 267 f.), och i den här aktuella antologin behandlas ett antal teoretiska frågor som aktualiserats i projektarbetet. Projektet är tvärvetenskapligt, och det är betecknande att två eller flera projektdeltagare samverkar som författare i vart och ett av bokens tio kapitel. Efter en inledning av Boel Englund och Per Ledin, följer tre olika avdelningar med vardera tre artiklar. Den första sektionen i boken handlar om text och samhälle. Vad är sakprosa, frågar sig de båda redaktörerna och Jan Svensson i den första artikeln? Sakprosans funktioner i samhället behandlas sedan i en artikel av Boel Englund och Jan Svensson. Här diskuteras bl.a. utifrån Michel Foucault, Norman Fairclough och Jürgen Habermas samhällets språk och kommunikation ur ett maktperspektiv. Relationen mellan institution, text och genre behandlas till sist i denna sektion i en artikel av Per Ledin och Staffan Selander. Den andra sektionen har kallats ”Sakprosa som sociala relationer”. Här behandlas i en artikel av Olle Josephson och Björn Melander vem som läser sakprosa, och hur, varför och när? Om texters auktoritet skriver Englund och Selander samt Britt Hultén och Karin Mårdsjö Blume. Hur får sakprosatexter auktoritet och hur hänger detta samman med t.ex. institutioner och läsarförväntningar, frågar man sig? Britt Hultén och Gunilla Byrman diskuterar genus och sakprosa. De avslutande reflektionerna över genusanalysen är intresseväckande. Den sista sektionen redovisar olika språkvetenskapliga perspektiv. Intertextualiteter står i fokus i den första artikeln, skriven av trion Luis Ajagán-Lester, Per Ledin och Henrik Rahm. Utgångspunkten tas, inte oväntat, i Bachtins dialogiska språksyn. Björn Melander och Olle Josephson skriver därefter om muntlighet och skriftlighet i sakprosatexter. I den artikeln är inte minst begreppsutredningen av intresse. Den sista artikeln i volymen består av tre exempelanalyser — empiriskt står Åhlén & Holms postorderkatalog från 1909 i centrum. Denna ”priskurant” analyseras av medieforskaren Britt Hultén, språkforskaren Olle Josephson och pedagogen Staffan Selander. Avslutningstexten är som jag ser det den som ger mest mersmak i volymen — inte minst för att den konkret visar vägar för fortsatt tvärvetenskaplig forskning på området.

L.-E.E.

Gunnar Tingbjörn, Engelskt lån i svenskt idrottsspråk. 601 s., Göteborg 2003. (Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning 30.) ISSN 0348-7741. ISBN

91-974747-0-3. Denna del i serien utgör den något reviderade och kompletterade versionen av Gunnar Tingbjörns redan 1968 framlagda men otryckta licentiatavhandling. I samband med att Tingbjörn år 2002 fyllde 70 år föddes tanken bland institutionskollegerna i Göteborg att av trycket utge avhandlingen. Ämnet är de engelska lånen i svenskt idrottspråk i dagspressen, närmare bestämt i Aftonbladet, Dagens Nyheter och Idrottsbladet. Engelskans roll i den moderna svenskan har ofta noterats, inte minst bland lekmän, men egendomligt nog finns det bara ett fåtal vetenskapliga undersökningar i ämnet. Det av Tingbjörn inhöstade materialet är av imponerande storlek (sammanlagt 139 912 belägg!), och redovisas systematiskt s. 235–586. Här möter vanliga ord som *match* och *miss*, men också lågfrekventa lån som *ballyhoo*, *heavy-weight* och *no decision*. Grafonomiska, morfologiska, "semologiska" och distributionsmässiga förhållanden rörande de engelska lånen dryftas sedan i var sitt kapitel. Analysen sker på en påtagligt detaljerad nivå, och studien fördelas därvid i en lång rad också ytterst kortfattade avsnitt. Vid läsningen fäster man sig bl.a. vid diskussionen om de engelska lånens genusattribuering (s. 53 ff.), redovisningen av *s*-pluralen (s. 94 ff.), fördelningen mellan ord av typen *ranking* och *rankning* (s. 155 f.), frågor rörande lånens distributionsförhållanden (s. 176 ff.) samt diskussionen av orsaker till lån (bl.a. s. 223 ff.). Undersökningens många resultat diskuteras inte i något resumerande kapitel, vilket måste beklagas. I ett appendix förtecknas lån i idrottspråket från andra språk än engelskan, bl.a. från våra nordiska grannspråk.

L-E.E.

Kerstin Tropp, Framtidsreferens i svenskt inlärarespråk. 178 s., Stockholm 2003 (Almqvist & Wiksell International). (Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm Studies in Scandinavian Philology. New Series 30.) ISBN 91-22-02023-3. ISSN 0562-1097. Syftet med denna avhandling är att undersöka hur tio utländska gäststudenter under en treårsperiod tillägnar sig svenskans uttryck för framtidsreferens. Med utgångspunkt i tidigare studier inom området temporalitet och tempusutveckling uppställer förf. åtta varandra delvis motsägande hypoteser, som sedan prövas i avhandlingens empiriska del. Inlärnarna, hämtade från ASU-projektet, var 10 gäststudenter mellan 20 och 28 år, som hade kinesiska, engelska-tyska, grekiska, polska, portugisiska och spanska som förstaspråk. Samtliga hade kunskaper i engelska. De fick under sitt första år i Sverige formell undervisning i målspråket och kan beskrivas som semi-formella inlärare. De var också kvalificerade inlärare, motiverade inlärare och

uppnådde på två år den nivå som krävs för universitetsstudier i Sverige. Materialet består av olika typer av skrivuppgifter producerade vid olika tillfällen under en period på tre år. Sju svenska informanter fungerade som kontrollgrupp.

Resultatredovisningen omfattar omkring 100 av avhandlingens 160 textsidor. Systematiskt går förf. här igenom de 8 hypoteserna, både kvantitativt och kvalitativt. Generellt finner hon både likheter och skillnader i jämförelse med tidigare studier av tempusutveckling vid andraspråksinläring. Förf. menar att avvikelserna från tidigare forskning delvis kan bero på att inlärarna i hennes studie, till skillnad mot tidigare undersökta inlärare, var snabba, kvalificerade och högt motiverade och att de fick mycket och regelbunden undervisning. Med utgångspunkt i resultaten skisserar förf. en interimsspråksgrammatik för de undersökta inlärarnas samlade användning av framtidsrefererande uttryck. Avhandlingen är intressant ur flera aspekter, inte minst för att resultaten delvis går på tvärs med dem man funnit i tidigare studier. Boken avslutas med en engelsk sammanfattning. C.P.

*

Den 10. nasjonale konferansen i namnegransking, Blindern 9. mai 2003: Gustav Indrebø og norsk namnegransking, red. Åse Wetås og Tom Schmidt. 130 s., Oslo 2003 (Seksjon for namnegransking, Universitetet i Oslo). ISSN 0801-7956. I denna volym trycks nio av de elva föredragen vid konferensen, och därtill återges Hans Skeis öppningsord. Svavar Sigmundsson, som var inbjuden talare, bidrar med en artikel om namn på administrativa indelningar i Island. De övriga föredragen anknyter alla på ett eller annat sätt till Gustav Indrebøs forskning. Kjell Venås skriver om norska insjönamn, Gunnstein Akselberg om administrativa indelningar i Hordaland, Åse Wetås om egennamn och kasusböjning, Vidar Haslum om obestämd och bestämd form i ortnamn, Jan Ragnar Hagland om namnnormering i översättningar från norrønt, Ole-Jørgen Johannessen om namnkartor från Indrebøs tid till idag, Botolv Helleland om Indrebø som namnkonsulent och Terje Larsen om hur en lag från 1990 om hur ortnamn ska skrivas kommer i konflikt med det sätt egendomsbrukarna skriver namnet. Ett par av artiklarna är illustrerade med kartor.

C.P.

Namn och kulturella kontakter i Östersjöområdet. Handlingar från NORNA:s 30:e symposium i Visby 14–16 september 2001. Red. Staffan Nyström. 238 s., Uppsala 2003 (NORNA-förlaget). (NORNA-rapporter 78.) ISBN 91-7276-077-X. ISSN 0346-6728. Det trettionde NORNA-symposiet samlade 32 deltagare på Högskolan i Visby på Gotland. Det arrangerades av Riksantikvarieämbetet och Institutionen för nordiska språk vid Stockholms universitet. Rapporten återger de tolv symposieföredragen, därtill namnkonulenten Leif Nilssons exkursionsbidrag, som exemplifierade gotländska namnvårdsproblem, och Gunnstein Akselbergs avslutande summering, byggd på de muntliga inläggen. Arkeologen Ingmar Jansson, Stockholm, inleder föredragssviten med en brett allmänskandinavisk, inspirerande och tvärvetenskapligt matnyttig presentation av arkeologins material, metoder, misstag och möjligheter vid studiet av kulturkontakter av det här aktuella slaget. Från bronsålder till tidigmedeltida bebyggelsehistoria söker sig förf. kritiskt, kronologiskt och geografiskt fram bland klassiska problem kring datering och värdering av enskilda fynd, irriterande fyndluckor, migrationsförlopp m.m. Per Ambrosiani belyser symposietemat med hjälp av Ingermanlands finska och ryska bebyggelsenamn, Thorsten Andersson återkommer till ämnet götar, gutar och goter, Sonja Entzenberg studerar utvecklingen av kvinnors titulatur och släktnamn i Borgholm, Öland, 1860–1920, Johanna Halonen undersöker ortnamnskontakter i östra Nyland, bl.a. särnamn, Michael Lerche Nielsen diskuterar Bornholms bebyggelsehistoria ur Östersjöperspektiv, Evert Melefors tar sig an de gotländska gårdnamnens typologi och ålder, Aino Naert estlandssvenskarnas härstamning speglad i namn och dialekter, Ritva Liisa Pitkänen nyländska substratnamn/lånenamn som bebyggelsehistoriska vittnesbörd, medan Svante Strandberg ringar in ortnamnselementet *bäck* i sekundärbetydelsen 'mindre vattensamling' och Ritva Valtauvo-Pfeifer beskriver främmande spår i sydösthinska namnmiljöer, och Michaela Örnmark särskilt granskar de sydfinländska särnamn. Den infallsrika sviten ger upphov till fler frågor och pekar på ytterligare forskningsbehov, precis som sig bör. En kort engelsk sammanfattning åtföljer bidragen. G.H.

Nordiske torp-navne. Rapport fra NORNAs 31. symposium i Jaruplund 25.–28. april 2002. Red. Peder Gammeltoft og Bent Jørgensen. 288 s., Uppsala 2003 (NORNA-förlaget). (NORNA-rapporter 76.) ISBN 91-7276-075-3. ISSN 346-6728. Symposiet om de nordiska *torp*-namnen gör avstamp från Michael Lerche Nielsens avhandling "Vikingetidens per-

sonnavne i Danmark belyst gennem runeindskrifternes personnavne og stednavne på *-torp* sammensat med personnavneforled" (1998). De 17 föredragen belyser mångfacetterat såväl grundordets som ortnamns-elementets geografiska och kronologiska skikt, etymologier, variantflora och onomastiska tillämpningar. Symposiet arrangerades på Jaruplund Højskole i Sydslesvig, i gammalt danskt *torp*-namnsområde, med övergång från dansk dialekt via lågtyska/nordfrisiska till högtyska, skildrat i Wolfgang Laurs bidrag "*Torp*-navne i Sydslesvig og sprogsiftet". Gunnstein Axelberg ger synpunkter på norskt material från Østfold, Gillian Fellows-Jensen redovisar *torp*-namnskick i Norfolk och andra delar av Danelagen, medan Peder Gammeltoft diskuterar Sydvestjylland, Gunilla Harling-Kranck Finland, Ole Jørgen Johannesen namnmaterial från Oslofjorden, Svavar Sigmudsson isländska *torp*-namn och Staffan Nyström ett pedagogiskt och efterföljansvärt experiment kring *torp*-namn i Östergötland. Trion Laura Hedemand, Peder Dam och Johnny Gøgsig Jakobsen undersöker jordartsförhållanden i danska *torp*-byar. Bente Holmberg håller fortsatt frågan öppen om "Sakrale *torp*-navne i Danmark?". Bent Jørgensen studerar *torp*-namnbärarnas storlek och status för att komma åt ett svar på frågan om hur en vikingatida "utflyttargård" kan motsvaras av t.ex. en bebyggelse om 44 gårdar i en 1600-talsjordebok. Michael Lerche Nielsen granskar kritiskt hypotesen om sockenkriteriet som tecken på hög ålder hos *torp*-namnet. Susanne Vogt illustrerar hur det omfattande och värdefulla arbetet med Landbohistorisk Selskabs Adkomstregistrering (1513–59), vars namnregister finns på Internet, kan komplettera arkivsamlings och ortnamnsutgåvor, bl.a. med en rad äldstabelägg. I en avslutande sektion om fyra bidrag behandlas yngre skikt av *torp*-namn: Michael Lerche Nielsen exemplifierar i sen tid återupptagna namn på *-torp*, efter perioder utan bebyggelse på platsen, liksom nyare skämtsamma eller ironiserande namn efter äldre mönster och den moderna modenamngivningen av typen *Anderstrup*, *Mariertorp*. Rikke Steenholt Olesen tar upp de en- respektive tvåledade namnen, främst i det själländska Ods Herred, med *torp*-namnens "top-5-liste", och understryker behovet av systematiska undersökningar av t.ex. mönsternamngivning och uppkallelse. Birgit Eggert och Kristin Magnusson beskriver *torp*-namnens betydelse för modernt danskt släktnamnskick. Samtliga bidrag avslutas med engelska sammanfattningar och hela rapporten med ett gemensamt ortnamnsregister. G.H.

Staffan Nyström, Smånamn och andra ortnamn. 152 s., Stockholm 2003 (Riksantikvarieämbetets förlag). ISBN 91-7209-305-6. Riksantikvarieämbetets skrift "Ortnamnen och kulturminneslagen. Om tolkning och tillämpning av begreppet god ortnamnsd" (2001) följs här upp med en lättillgänglig, illustrerad och rikt exemplifierad skrift om "smånamnen", de tiotusentals av lokala personkretsar brukade ortnamnen, med tyngdpunkt i det svunna bondesamhällets namnförråd, sådant det dokumenterats i ortnamnsarkiven. Den har också tillämpning på tätorternas och stadsmiljöernas levande vardagsbruk av "smånamn". Boken vill värna om den enorma kulturskatt som alla dessa namn representerar, och som riskerar att förloras, om namnen inte dokumenteras. Därför avslutas den med praktiska anvisningar för envar intresserad, om hur man lämpligen upptecknar hembygdens "smånamn", med adresser och telefonnummer till namnarkiven. Huvudtexten ger aptitretande glimtar över hur namnen speglar djur och natur, näringsliv, kommunikationer, folketro, händelser och människoöden.

G.H.

Seksjon for namnegransking, Årsmelding 2002. Red. Botolv Helleland. 103 s., Oslo 2003 (Institutt for nordistikk og litteraturvitskap). ISSN 0333-0729. Förutom en rapport från årsmötesförhandlingarna innehåller den här volymen sex bidrag om ortnamn, samtliga med engelska sammanfattningar. Ett av bidragen är ett brev skrivet av Gustav Indrebø till Kyrkje-departementet 1940 om skrivning av ortnamn.

C.P.

Skånes ortnamn. Serie A. Bebyggelsenamn, Del 12. Luggude härad med Höganäs stad. Helsingborgs stad. Av Bertil Ejder under medverkan av Göran Hallberg och Claes Ringdahl. 621 s., Lund 2003. (Språk- och folkminnesinstitutet. Dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund.) ISBN 91-7229-022-6. ISSN 0284-2416. Med detta omfångsrika band i serien Skånes ortnamn, om över sexhundra sidor, täcks en lucka igen i nordvästra Skåne, där man dock ännu saknar bandet om bebyggelsenamnen i Norra Åsbo härad. Häradsnamnet *Luggude* diskuteras inledningsvis (s. 27 f.), varvid först Sahlgrens (m.fl. forskares) tolkning av namnet till ett **l(i)udhgudhu* 'äringsgudinnans' (härad) presenteras (även ett **liudhgudh* 'äringsgud' har här diskuterats). Ejder påpekar i sammanhanget en som han tycker förbisedd omständighet, nämligen att inljudande *-d-* i namnet kunde återspegla ett ursprungligt *t*. Utifrån detta lanseras en tolkning i anslutning till da. *gyde* 'snævert vandløb', 'smal vej', skånska dial. *guda* 'fågata',

'hålväg'. Med denna utgångspunkt kan häradsnamnet istället tolkas som 'flodbädden (sänkan) med luddet', d.v.s. växtligheten, sannolikt någon del av Rååns vattenlopp. Allmän acceptans har denna senare tolkning emellertid inte fått, något som förf. själv noterar. Kunnigt tolkas de många namnen på socknar, byar, lägenheter och hemmansdelar. Här finns bl.a. sockennamnen *Bjuv*, *Bårslöv*, *Farhult*, *Fjärestad*, *Kropp*, *Kågeröd*, *Raus*, *Risekatslösa* och *Välluv*. Man noterar inte minst bland bynamnen och de många namnen på lägenheter, åtskilliga intressanta tolkningar. Ett *Ylmesåkra* (s. 274) hålls samman med ett postulerat *ylme, i sin tur en bildning till adj. *ul* 'mycket härsken och illaluktande', att jämföra med bl.a. det värmländska *Ölme*. I ett *Nerysminne* (s. 163) antas förra leden vara ett anagram av ägarens familjenamn *Rycen*, i sin tur bildat till *Rysshus* i Vålinge socken. Ett lägenhetsnamn med det gåtfulla namnet *Aniagra* (s. 310) uppges vara bildat till eng. *animal* och ordet *agrar* — gården är ett hönseri; jfr även *Aniara*. Vissa namngeografiska iakttagelser kan göras i framställningen, sålunda noterar man bynamnet *Oppetuna* i Kågeröds socken (s. 292), vilket, tillsammans med *Tuna* på Ven, utgör de sydligaste utlöparna av denna svealändska namntyp. Många är de höjdbetecknande ord som aktualiseras i härledningsarbetet i detta band, och med deras hjälp får man en bild av topografin och en äldre tids syn på denna: i boken möter sålunda beteckningar som *hjälm*, *dyng*, *bunke*, *balgh*, *rögla*, *kropp*, *kāgh (eller *kāgh), *bräcke* och *bälte*. Man noterar med största tacksamhet att ett nytt, grundligt genomarbetat band i serien Skånes ortnamn kan läggas till de tidigare nio volymerna, vilka hunnit komma ut sedan 1958. Ännu återstår dock en god del av utgivningen av Skånes ortnamn — Skåne har nämligen tjugotre härader!

L.-E.E.

Svenskt ortnamnslexikon. Utarbetat inom Språk- och folkminnesinstitutet och Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet. Red. Mats Wahlberg. 422 s., Uppsala 2003. (Språk- och folkminnesinstitutet.) ISBN 91-7229-020-X. Ett länge emotsatt lexikon över de svenska ortnamnen föreligger nu av trycket. Verkets huvudförfattare är Thorsten Andersson, Eva Brylla, Lennart Hagåsen, Svante Strandberg, Ulla Swedell, Mats Wahlberg och Per Vikstrand, och dessutom har Lennart Elmevik, Staffan Fridell och Leif Nilsson bidragit i avfattandet av artiklar. I verket redovisas tolkningen av cirka 6 000 ortnamn; samtliga namn på landsdelar, landskap, län, socknar, städer och kommuner har medtagits liksom namn på de flesta tätorter. Av de många naturnamnen har ett urval

gjorts. Vissa kända namn har också i övrigt beretts plats, exempelvis *Gröna Lund*. De nämnda urvalsprinciperna gör emellertid att många namn lämnats utanför — vilket varit nödvändigt för att arbetet med detta lexikon inte skulle bli alldeles oöverstigligt —, men det gör naturligtvis att läsarna kommer att sakna ett och annat namn. I en inledning behandlas bl.a. olika ortnamnskategorier, ortnamns struktur och principer för namntolkning, liksom, i ett särskilt avsnitt, finska och samiska ortnamn. Hela 380 sidor ägnas de enskilda ortnamnen, vilka tolkas i korta men instruktiva artiklar. Ett antal översiktsartiklar om olika namnelement, såsom *sta(d)* och *tuna*, finns dessutom med i lexikonet. En fylig litteraturförteckning samt ett register över namn som nämns i de alfabetiskt presenterade namnartiklarna avslutar boken. Bokens värde förhöjs genom kartor och illustrationer, en hel del i färg. Man kan vid läsningen få intrycket att namnskatten i somliga delar av landet har behandlats mer initierat än i andra delar. Detta hör helt och hållet samman med det aktuella forskningsläget; man vet helt enkelt mer om namnen i vissa landsändar. Den grupp ortnamnsforskare som står bakom utgivningen är att gratulera till boken, som välförtjänt blivit en stor försäljningsframgång.

L.-E.E.

Författarna

- Andersson, Roger*, docent, redaktör, Svenskt diplomatarium, Riksarkivet, Box 125 41, SE-102 29 Stockholm, Sverige.
- Ármann Jakobsson*, dr.phil., Háskóli Íslands, Árnagarði, IS-101 Reykjavík, Island.
- Edlund, Lars-Erik*, professor, Institutionen för litteraturvetenskap och nordiska språk, Umeå universitet, SE-901 87 Umeå, Sverige.
- Eeg-Olofsson, Mats*, universitetslektor, Allmän språkvetenskap, Institutionen för lingvistik, Lunds universitet, Helgonabacken 12, SE-223 62 Lund, Sverige.
- Enger, Hans-Olav*, professor, Institutt for kultur- og språkvetenskap, Høgskolen i Stavanger, Boks 8002, NO-4068 Stavanger, Norge.
- Grønvik, Ottar*, dr. phil., Myrerv. 31, NO-0494 Oslo, Norge.
- Hallberg, Göran*, docent, arkivchef, Dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund, Gerdagatan 9, SE-223 62 Lund, Sverige.
- Hansen, Finn*, mag.art., lektor, Det Arnamagnæanske Institut, Københavns Universitet, Njalsgade 136, DK-2300 København S, Danmark.
- Johnson, Rakel*, forskare, Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet, Box 200, SE-405 30 Göteborg, Sverige.
- Liebst, Bente*, lektor, Institut for Kommunikation, Aalborg Universitet, Asåvej 44, DK-9220 Aalborg Øst, Danmark.
- Platzack, Christer*, professor, Lunds universitet, Institutionen för nordiska språk, Helgonabacken 14, SE-223 62 Lund, Sverige.
- Sigurd, Bengt*, professor emeritus, Institutionen för lingvistik, Lunds universitet, Helgonabacken 12, SE-223 62 Lund, Sverige.
- Sävborg, Daniel*, forskarasistent, Litteraturvetenskapliga institutionen, Uppsala universitet, Box 632, SE-751 26 Uppsala, Sverige.
- Wickström, Johan*, fil. mag., doktorand, Religionshistoria, Teologiska institutionen, Uppsala universitet, Box 511, SE-751 20 Uppsala, Sverige.
- Wiktorsson, Per-Axel*, docent, ssk. forskare, Institutionen för nordiska språk, Seminariet för namnforskning, Uppsala universitet, Box 135, SE-75 104 Uppsala, Sverige.